

Anders, maar ook beter?

Verslag van een onderzoek naar effecten van publiek
private samenwerkingsarrangementen in het MBO

Den Haag, 21 december 2005

managementcentrum

Anders, maar ook beter?

Verlag van een onderzoek naar effecten van publiek private samenwerkingsarrangementen in het MBO

Rapport uitgebracht door Management Centrum Partners B.V.

In opdracht van: VNO-NCW, FME-CWM, PAEPON, NVZ ten behoeve van de beleidsontwikkeling door het ministerie van OCW.

Den Haag, 21 december 2005

Auteurs: drs. N. Boerma & drs. A. van der Niet (Management Centrum)

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1. Doel van dit onderzoek	5
1.1. Waarom veldonderzoek naar publiek private samenwerking in het MBO?	5
1.2 Doel van dit rapport	6
2. Opzet van het onderzoek	7
2.1 Probleemstelling	7
2.2 Onderzoeksopzet	7
2.4 Beperkingen van de onderzoeksopzet	9
3. Ex Ante beleidshypotheses	11
3.1 Langs 2 lijnen: onderzoek van derden en een expertpanel	11
3.2 De resultaten van een expertsessie	11
3.2.1 Opzet van het expertpanel	11
3.2.2 Kansen die een meer open bestel biedt	11
3.2.3 Uitspraken over afstemming van het aanbod op de vraag (responsiviteit)	12
3.2.4 Variaties in bekostiging (doelmatigheid)	13
3.3 Ex ante hypothesen	14
4. Korte beschrijving van de cases	15
4.1 Techniek	15
4.1.1 Competentieverricht Leren In Bedrijven (CLIB Energie)	15
4.1.2 MTS ^{plus} Competentieverricht leren in bedrijven	15
4.1.3 Corus - competentieverricht leren in de bedrijfsomgeving	16
4.1.4 Duaal leren op MBO ^{plus} -niveau	16
4.1.5 Regionaal Opleidingsbedrijf Installatietechniek (ROI)	16
4.1.6 Tapijtindustrie - leren op de werkvloer	16
4.1.7 Hoogspanning	17
4.1.8 ROC Cuijk	17
4.1.9 POC Gelderland: bedrijfsschool voor de metaal	17
4.1.10 Beroepstaak gestuurd leren in de verspaning	18
4.1.11 Koudetechniek	18
4.1.12 Bedrijfstakschool Anton Tijdink	18
4.2 Handel	18
4.2.1 Bedrijfsspecifiek opleiden in de detailhandel	18
4.3 Gezondheidszorg	19
4.3.1 Opleidingen in de gezondheidszorg bij de Leidse Onderwijsinstellingen	19
4.3.2 Topklinische Verpleegkundige	19
4.3.3 Operatiekamer Verpleegkundige	19
5. De micro wereld van de leerlingen	20
5.1 Verantwoording	20
5.2 De belangrijkste bevindingen uit ons onderzoek onder de cursisten	20
6. De wereld van de onderwijs professionals	22
6.1 Inleiding en verantwoording	22
6.2 De visie van de professionals op de wereld van hun leerlingen	22
6.3 Effecten van publiek private samenwerking	25
6.4 Financieringsbronnen	26
7. Voorlopige conclusies, vragen en nieuwe dilemma's	28
8. De visie en reflectie van experts op de onderzoeksresultaten	32
9. Conclusies en aanbevelingen	35
9.1 Conclusies	35
9.2 Aanbevelingen	36
Bijlage 1: Lijst van personen die in het kader van het project 'Ander Onderwijs' betrokken zijn geweest	38
De projectorganisatie bestond uit de volgende personen:	39
Bijlage 2: Cases en casemanagers	40

Samenvatting

Het bedrijfsleven heeft van oudsher een bijzondere relatie met het beroepsonderwijs. De eerste scholen voor beroepsonderwijs zijn ruim een eeuw geleden door ondernemers opgericht.

Het bedrijfsleven onderstreept niet alleen het belang van goed onderwijs, maar juist vanwege dat belang, is er ook stevige kritiek. Dat betreft de kwaliteit van dat onderwijs, de doelmatigheid en de responsiviteit, dat wil zeggen de snelheid waarmee nieuwe ontwikkelingen uit de beroepspraktijk worden vertaald naar het onderwijs.

Ter bevordering van de responsiviteit, kwaliteit en doelmatigheid van het beroepsonderwijs bepleiten werkgeversorganisaties een 'meer open bestel', waarin het onderwijs niet alleen plaatsvindt binnen de traditionele schoolse omgeving, maar ook op de werkvloer van bedrijven, met als consequentie dat ook die bedrijven (en andere particuliere opleidingsinstituten) aanspraak kunnen maken op bekostiging van deze activiteiten door de overheid.

Nu is het bestel in principe "gesloten" (bekostiging is voorbehouden aan de daartoe erkende publieke organisaties). Het is dan ook moeilijk om te kunnen beoordelen of een meer open bestel daadwerkelijk tot de veronderstelde positieve effecten zal leiden. Vandaar dat in verschillende recente beleidsadviezen wordt gepleit voor experimenten.

Het onderzoeksproject 'ander onderwijs', waarvan het voorliggende document het eindrapport is, gaat in zekere zin nog vooraf aan dergelijke experimenten. Het blijkt dat er reeds nu een variëteit aan samenwerkingsvormen van publiek en privaat onderwijs binnen het MBO bestaat. Doelstelling van dit onderzoek is om vast te stellen wat de resultaten zijn van deze samenwerking in de praktijk in het bijzonder waar het gaat om responsiviteit, kwaliteit en doelmatigheid.

Het project is geïnitieerd door drie werkgeversorganisaties, VNO-NCW, FME-CWM en NVZ, alsmede door PAEPON, de belangenorganisatie van private opleidingsinstellingen.

Het ministerie van OCW heeft, als financier van het onderzoek, ingestemd met de projectopzet waarin de bestaande ervaringen met de samenwerking tussen roc's en private instellingen worden "gemonitord". Hierbij gaat het om een breed palet aan arrangementen, variërend van bedrijfsscholen, stagetrajecten en ingehuurde externe docenten tot complete outsourcing van componenten van onderwijs en vorming. In totaal ging het hierbij om zestien cases, die in het rapport zijn gedocumenteerd. Het onderzoek is beperkt tot de vraag naar de effecten van publiek-private samenwerking.

In het onderzoek zijn - kort gezegd - de ervaringen geïnventariseerd van onderwijsdeelnemers en onderwijsprofessionals (docenten en begeleiders) in de onderzochte cases. Deze zijn afgezet tegen van te voren met behulp van een expert-panel geformuleerde beleidshypothesen met betrekking tot publiek-private samenwerking. De evaluatie heeft eveneens plaats gevonden met behulp van het expert-panel.

Uit het onderzoek kan worden geconcludeerd:

1. Niet vrijblijvende publiek-private samenwerking in het middelbaar beroepsonderwijs leidt tot responsiever, beter en doelmatiger beroepsonderwijs. Positieve effecten zijn vastgesteld op o.m. de volgende punten:
 - Een betere aansluiting op de praktijk
 - Een sterkere marktgerichtheid
 - Een vergroting van het rendement door een lagere ongediplomeerde uitstroom
 - Een grotere kennisuitwisseling tussen docenten en medewerkers uit de branche
 - Een beter gebruik van de beschikbare infrastructuur
 - Een grotere variatie in het onderwijsaanbod

2. In de onderzochte cases was sprake van een aanzienlijke inbreng van middelen ten behoeve van het onderwijs vanuit private bronnen, in aanvulling op de financiering vanuit publieke middelen. Intensievere, niet vrijblijvende, publiek-private samenwerking in het MBO kan leiden tot een substantiële vergroting van het totaal aan middelen dat beschikbaar is voor beroepsonderwijs (life long learning). Hiermee kan een belangrijke bijdrage worden geleverd aan de realisering van de 'Lissabon'-doelstellingen op dit punt.
3. In het onderzoek bleek dat de werelden van de leerlingen/deelnemers, van de onderwijs-professionals en van de experts niet als vanzelfsprekend op elkaar aansluiten. De begrippen en concepten die deelnemers, professionals en experts hanteren zijn zodanig verschillend, dat ze in sessies van beperkte omvang niet effectief op elkaars vraagstukken kunnen ingaan. Dit kan een verklaring zijn voor de beperkte respons van het middelbaar beroepsonderwijs op kritiek ten aanzien van responsiviteit, kwaliteit en doelmatigheid.

Meer niet vrijblijvende publiek-private samenwerking in het MBO leidt kortom tot vergroting van kwaliteit responsiviteit en doelmatigheid van dat onderwijs. Het biedt ook kansen om aanvullend op publieke financieringsbronnen extra private financieringsbronnen aan te boren. Kortom: het vormt een directe bijdrage aan het verder verbeteren van het opleidingsniveau van de Nederlandse beroepsbevolking en daarmee op het realiseren van de beleidsambitie van ons land om voorop te lopen bij het realiseren van de 'Lissabon'-doelstellingen.

De algemene aanbeveling die uit dit onderzoek voortvloeit is dan ook dat het middelbaar beroepsonderwijs gediend is met een uitbreiding van het aantal arrangementen van niet-vrijblijvende publiek-private samenwerking. Ten aanzien van de inrichting en vormgeving van deze arrangementen zijn er verschillende, in het rapport gespecificeerde, vragen die nader onderzoek vergen.

De initiatiefnemers van dit onderzoek achten een uitbreiding van het aantal niet vrijblijvende arrangementen voor publiek-private samenwerking vanzelfsprekend een belangrijke ontwikkeling. Op langere termijn zien zij verdergaande mogelijkheden. Zij constateren dat waar private partijen initiatieven hebben genomen tot publiek-private samenwerking, naast financiering vanuit de publieke middelen aanvullende financiering vanuit private bronnen blijkt te kunnen worden gerealiseerd. Een bestel waarbij private partijen niet alleen in uitvoerende zin betrokken zijn, maar in een aantal gevallen ook de regie op het onderwijsproces kunnen voeren, kan derhalve mogelijk leiden tot een substantiële vergroting van het totaal van de voor het onderwijs beschikbare middelen.

1. Doel van dit onderzoek

1.1. Waarom veldonderzoek naar publiek private samenwerking in het MBO?

Het bedrijfsleven heeft van oudsher een bijzondere relatie met het beroepsonderwijs. De eerste scholen voor beroepsonderwijs zijn ruim een eeuw geleden door ondernemers opgericht. Daarvoor kreeg het verwerven van vakmanschap vooral gestalte via het gilde systeem, waar een meester in zijn werkomgeving een leerling/gezel de kneepjes van het vak leerde. De oprichting van scholen voor beroepsonderwijs betekende de start van een proces van professionalisering, optimalisatie en institutionalisering van het beroepsonderwijs, dat tot op de dag van vandaag voortduurt. De wereld waarin we leven verandert voortdurend en werkgevers hebben daarmee te maken. Het belang van werkgevers van goed opgeleide werknemers die ook in staat zijn om op nieuwe ontwikkelingen en veranderingen te anticiperen, neemt alleen maar toe.

Steeds vaker spreken werkgevers en hun vertegenwoordigers in koepelorganisaties dan ook uit hoe sterk zij hechten aan goed en dynamisch beroepsonderwijs. Beroepsonderwijs is voor hen een belangrijk instrument om te kunnen voorzien in de behoefte aan gekwalificeerd personeel. In toenemende mate wordt verondersteld dat het beroepsonderwijs ook een rol heeft als partner bij het bevorderen van het innovatief vermogen van bedrijven. Naast het onderstrepen van het belang van goed onderwijs, of juist wel vanwege dat belang, is er ook stevige kritiek. Dat betreft onder meer de responsiviteit, dat wil zeggen de snelheid waarmee nieuwe ontwikkelingen uit de beroepspraktijk worden vertaald naar het onderwijs, de kwaliteit van dat onderwijs en de doelmatigheid. Intensievere en niet-vrijblijvende publiek-private samenwerking draagt naar het oordeel van werkgeversorganisaties bij aan een responsiever onderwijsstelsel dat de kwaliteitstoets en de doelmatigheidstoets van deelnemers en afnemers kan doorstaan.

Ter bevordering van de responsiviteit, kwaliteit en doelmatigheid van het beroepsonderwijs bepleiten werkgeversorganisaties een 'meer open bestel'. Daarmee wordt als regel bedoeld een onderwijsbestel, waarin het onderwijs niet alleen plaatsvindt binnen de traditionele schoolse omgeving, maar ook op de werkvloer van bedrijven, met als consequentie dat ook die bedrijven (en andere particuliere opleidingsinstituten) aanspraak kunnen maken op bekostiging van deze activiteiten door de overheid.

De vraag is natuurlijk of de veronderstelde positieve effecten van een meer open bestel zich ook daadwerkelijk voor doen. Die vraag is overigens niet zo eenvoudig om te beantwoorden. Immers: om te kunnen beoordelen wat de *effecten* van een meer open bestel zijn, moet dat bestel er eerst zijn. Nu is het bestel in principe "gesloten" (bekostiging is voorbehouden aan de daartoe erkende publieke organisaties) en is het dus moeilijk om te kunnen beoordelen hoe een meer open bestel zou werken. Vandaar dat in verschillende beleidsadviezen wordt gepleit voor experimenten.

Het onderzoeksproject 'ander onderwijs', waarvan het voorliggende document het eindrapport is, gaat in zekere zin nog vooraf aan dergelijke experimenten. Het blijkt dat er reeds nu een variëteit aan samenwerkingsvormen van publiek en privaat onderwijs binnen het MBO bestaat. Doelstelling van dit onderzoek is om vast te stellen wat de resultaten zijn van deze samenwerking in de praktijk in het licht van de hierboven genoemde problemen. In het kader van dit onderzoek is een onderzoeksdesign ontwikkeld, dat kan worden ingezet om te kunnen leren van de ervaringen bij een aantal publiek private onderwijsarrangementen, die in de praktijk reeds bestaan.

Het project is geïnitieerd door drie werkgeversorganisaties, VNO-NCW, FME-CWM en NVZ, alsmede door PAEPON, de belangenorganisatie van private opleidingsinstellingen. Deze hebben in het publieke debat een voorkeur uitgesproken voor een meer open bestel. De genoemde organisaties pretenderen niet dat zij precies weten hoe een toekomstig meer open bestel er het beste uit kan

zien.¹ Om meer zicht op te krijgen op met name de effecten van een grotere private betrokkenheid, is het juist nodig te leren van de ervaringen die nu in allerlei situaties al worden opgedaan.

Het ministerie van OCW heeft, als financier van het onderzoek, ingestemd met een projectopzet waarin de bestaande ervaringen met de samenwerking tussen roc's en private instellingen worden gemonitord. De verwachting is dat op grond van het veldonderzoek geldige uitspraken kunnen worden gedaan over de "plussen en minnen" daarvan ten aanzien van doelmatigheid, kwaliteit en responsiviteit. Hierbij gaat het om een breed palet aan arrangementen, variërend van bedrijfsscholen, stagetrajecten en ingehuurde externe docenten tot complete outsourcing van componenten van onderwijs en vorming. Op deze plaats willen we onderstrepen dat het onderzoek zich beperkt tot onderzoek naar effecten van publiek private samenwerking en niet gezien mag worden als een antwoord op de vraag naar een ander onderwijsbestel.

1.2 Doel van dit rapport

Dit rapport is bedoeld als eindrapportage voor de stuurgroep, die op basis van het empirisch materiaal en de reflectie van de experts op het gepresenteerde materiaal tenslotte zijn aanbevelingen formuleert en in finale vorm aan het ministerie van OCW zal aanbieden.

Het rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt de onderzoekopzet beschreven. In hoofdstuk 3 worden de uitkomsten van het eerste expert panel dat op 7 december 2004 is gehouden samengevat. Op basis van de uitspraken van de experts en na vergelijking met enkele recente beleidsrapporten over het beroepsonderwijs is een zestal "ex ante" stellingen geformuleerd met betrekking tot de effecten publiek private samenwerking op de responsiviteit, de kwaliteit en de doelmatigheid van het onderwijs. Hoofdstuk 4 bevat de korte beschrijving van de cases om een impressie te geven van de onderwijsarrangementen. Vervolgens geven we in hoofdstuk 5 en 6 een samenvatting van de belangrijkste bevindingen van de deelnemers en de beoordeling van de meerwaarde van de arrangementen door de onderwijsprofessionals. Hoofdstuk 7 bevat de voorlopige conclusies waarop het expertpanel heeft gereflecteerd. Hoofdstuk 8 is een weergave van de expertbijeenkomst. Het rapport sluit af met conclusies en aanbevelingen.

In bijlage 1 is een lijst opgenomen van alle in het kader van het onderzoek betrokken personen.

Bijlage 2 geeft een kort overzicht van de onderzochte cases en de managers van deze cases.

¹ Daarvoor zijn in recente adviezen van de Onderwijsraad en het CPB, alsmede in het Interdepartementaal Beleidsonderzoek Open Bestel verschillende varianten voor voorgesteld. Vgl. Onderwijsraad, Ruimte voor Nieuwe aanbieders in het hoger onderwijs, Den Haag 2004, CPB-document No 70, December 2004, Een Open Bestel in het middelbaar beroepsonderwijs en het hoger onderwijs, Interdepartementaal Beleidsonderzoek 2003-3004, nr. 2

2. Opzet van het onderzoek

2.1 Probleemstelling

Zoals hiervoor is aangegeven gaat het onderzoek "Ander Onderwijs" niet over "open bestel", maar gaat het om het inventariseren van concrete ervaringen met nu reeds bestaande publiek-private onderwijsarrangementen. Het onderzoek had als uitgangspunt de verwachting dat publiek-private onderwijsarrangementen in de vorm van **niet-vrijblijvende afspraken** sterk kunnen bijdragen aan versterking van responsiviteit, kwaliteit en doelmatigheid van het beroepsonderwijs.

Om te toetsen of er grond is voor deze verwachting is er voor gekozen om concrete ervaringen te inventariseren van betrokkenen bij bestaande publiek-private onderwijsarrangementen en om deze ervaringen af te zetten tegen bestaande beleidsvisies ten aanzien van publiek-private samenwerking, zoals deze in het publieke debat bestaan. De nadruk lag sterk op het inventariseren van visies en opvattingen van de direct betrokkenen, te weten de leerlingen/deelnemers enerzijds en de onderwijs-professionals anderzijds.

De probleemstelling valt dus uit één in twee delen:

- enerzijds, populair gezegd: Wat vind jij (deelnemer)/wat vindt u (professional) er eigenlijk zelf van?
- anderzijds: hoe kunnen deze concrete ervaringen worden geëvalueerd ten opzichte van bestaande beleidsvisies over publiek-private samenwerking?

2.2 Onderzoeksopzet

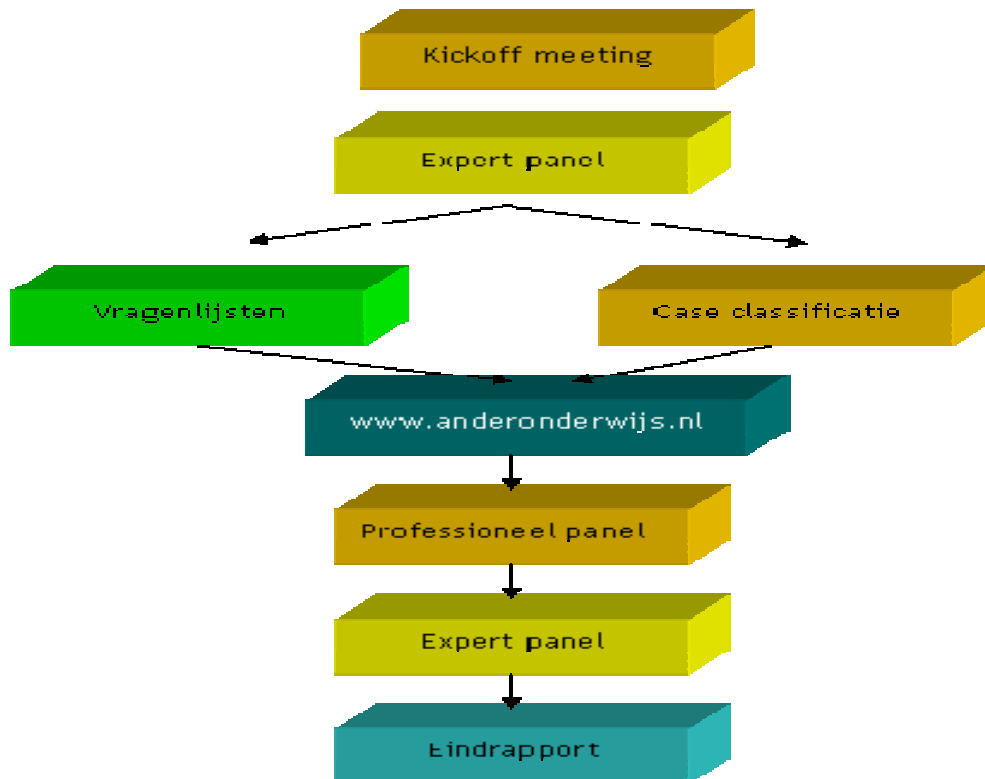
In het onderzoek is beoogd om te komen tot "monitoring" van de praktijk van bestaande publiek-private onderwijsarrangementen in het MBO. Achterliggend doel is om op basis van deze monitoring te kunnen bijdragen aan het "beleidsleren" bij allen die zich professioneel bezig houden met het debat met betrekking tot de doelmatigheid, de kwaliteit en de responsiviteit van het middelbaar beroepsonderwijs.

Hiervoor is de volgende werkwijze gekozen:

1. Op basis van een bijeenkomst van een panel van experts zijn zes ex ante stellingen met betrekking tot het beroepsonderwijs geformuleerd. Deze weerspiegelen opvattingen, zoals die op dit moment binnen het beleidsdebat kunnen worden waargenomen. Deze stellingen zijn geformuleerd door de onderzoekers en komen dus ook voor hun rekening.
2. Ervaringen van deelnemers aan zestien concrete cases waarin publieke en private onderwijspartijen samenwerken zijn verzameld.
3. Onderwijsprofessionals hebben gereflecteerd op deze ervaringen van "hun" leerlingen /deelnemers en hebben daar zelf ervaringen aan toegevoegd.
4. De ervaringen van deelnemers en onderwijsprofessionals zijn - tot slot - weer voorgelegd aan het expertpanel met het verzoek hierop nader te reflecteren, mede in het licht van de eerder geponeerde stellingen.

In het schema op de volgende pagina is de onderzoeksopzet in beeld gebracht.

schema 1: onderzoeksopzet

Binnen deze onderzoeksopzet heeft de monitoring zich geconcentreerd op een drietal vragen:

- Responsiviteit: op welke wijze kan een structurele samenwerking tussen publieke en private partijen in het beroepsonderwijs leiden tot verhoging van de kwaliteit van het aanbod en (daarmee) verbetering van de aansluiting van het aanbod op de vraag naar onderwijs
- Kwaliteit van de curricula: hoe kan het beste worden gegarandeerd dat de competenties van de afgestudeerden hen in staat stellen om niet alleen vandaag, maar juist ook in de zich snel ontwikkelende kennissamenleving van de toekomst een goede bijdrage aan de samenleving te kunnen leveren
- Doelmatigheid: welke bekostigingssystematiek biedt de beste kansen voor publiek private samenwerking zodanig dat de geboden kwaliteit stijgt, terwijl tegelijkertijd de doelmatigheid en de rechtmatigheid van de integrale besteding van middelen verzekerd is.

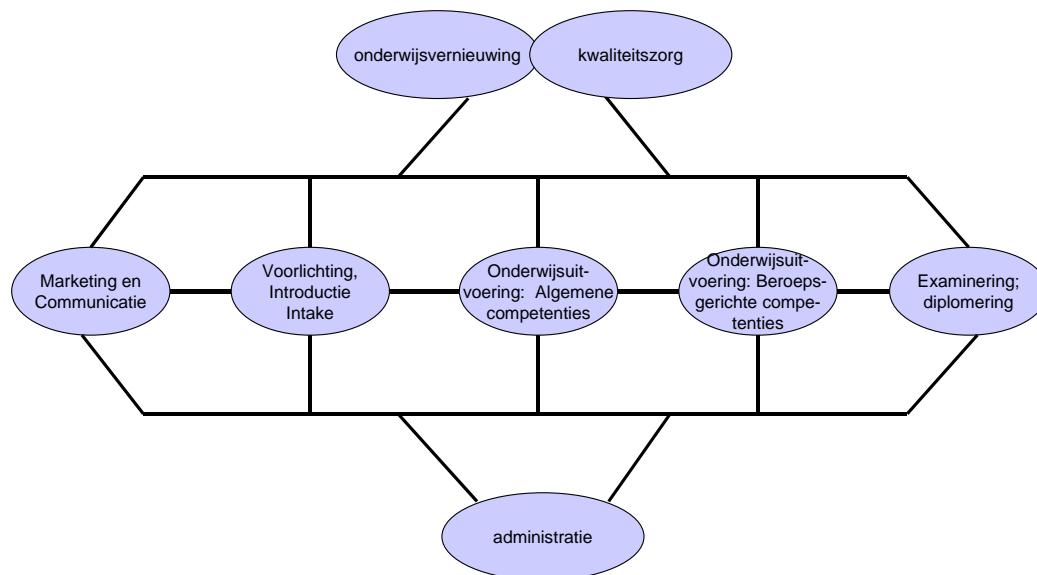
Het onderzoek is uitgevoerd door het Management Centrum onder de eindverantwoordelijkheid vanuit een stuurgroep waarin de initiefnemende organisaties waren vertegenwoordigd. Het project is als volgt gefaseerd. Allereerst is tijdens een start bijeenkomst in september 2004 gezocht naar cases in het MBO, waarin sprake is van niet vrijblijvende samenwerking tussen publieke en private partijen. Tijdens een interactieve sessie zijn de verschillende projecten kort gepresenteerd en vervolgens getypeerd naar de vorm en de mate waarin delen van het onderwijsproces door publieke en/of private partijen worden ingevuld. Na deze sessie zijn afspraken gemaakt met projectleiders over de wijze van de monitoring.

Na het maken van deze afspraken kon de monitoring eind 2004 starten met het bevragen van de deelnemers. Dit gebeurde door middel van een aantal korte vragenlijsten, die over een periode van

5 maanden door de docent/begeleider aan de deelnemers werd voorgelegd. Deze fase werd afgerond in juni 2005, waarna een uitgebreide sessie met de onderwijsprofessionals plaats vond op 15 juni. In deze sessie werden de resultaten van de bevraging van de deelnemers gepresenteerd.

In het onderzoek is uitgegaan van bestaande arrangementen van publiek private samenwerking in het MBO. Natuurlijk zijn al deze arrangementen verschillend. Zij verschillen in de mate van samenwerking, in de partners en in de afspraken die zijn gemaakt over "wie doet wat". Om de verschillende gehanteerde "cases" te kunnen indelen is gebruik gemaakt van het onderstaande "procesmodel", waarin de hoofdelementen van het onderwijsproces zijn weergegeven.

Schema 2: procesmodel

Op basis van dit model kon elk van de cases worden getypeerd naar de mate waarin de aangeduide processen door een publieke, dan wel een private partij werd "ingevuld".

Tijdens het onderzoek is op een drietal momenten gebruik gemaakt van "Meetingworks", een Group Decision Room oftewel 'versnellingskamer'. De versnellingskamer wordt daar toegepast waar een groep mensen, managers, onderwijsgevenden of studenten, de opdracht hebben in een beperkte tijd gezamenlijk een probleem te bediscussiëren en op te lossen, nieuwe strategieën te definiëren of plannen uit te werken. Kenmerkend voor de versnellingskamer is de toepassing van meestal draadloze personal computers (of lap tops) voorzien van group decision software. De versnellingskamer wordt geleid door een deskundige die vertrouwd is met toepassing van deze aanpak. Deze wordt ondersteund door een ICT-deskundige die eveneens bekend is met de toepassing.

Het onderzoek is ondersteund met webtechniek van Kennisnet. Op www.anderonderwijs.nl zijn de ondersteunende documenten te vinden evenals de procesgang.

2.4 Beperkingen van de onderzoekopzet

De waarde van het onderzoek is dat het de beleving van hen die als deelnemer of als onderwijsprofessional concreet betrokken zijn bij arrangementen van publiek privaat onderwijs in het MBO verbindt aan en confronteert met beleidsvisies terzake. Daartoe is informatie verzameld

vanuit een zestiental cases. In totaal waren hierbij ongeveer 750 deelnemers en 60 professionals betrokken.

Niettemin moet worden vastgesteld dat de onderzochte cases zijn aangedragen omdat het goede voorbeelden waren van publiek-private samenwerkings-arrangementen². Er was dus geen sprake van een a-selecte steekproef. Er moet daarom de nodige voorzichtigheid worden betracht met betrekking tot generaliserende conclusies. Zeker waar gezocht wordt naar vergelijkingen met een volledig publiek of privaat aanbod. In dit onderzoek zijn met name arrangementen beoordeeld met het karakter van gemengde bekostiging en gemengde uitvoering en is niet gestreefd naar diepgaande vergelijking met uitkomsten van anderen. In aanvang hadden zich meerdere experimenten aangemeld met een overwegend of uitsluitend privaat karakter. Toen duidelijk werd dat het onderzoek niet gericht was op het in beeld brengen van de mogelijke voordelen van een volledig open bestel zijn deze cases teruggetrokken.

Een andere beperking, waarvan we ons tijdens het onderzoek extra bewust zijn geworden is dat het schriftelijk taalniveau van sommige groepen cursisten uiterst beperkt is. In de oorspronkelijke opzet was gedacht aan het laten bijhouden van zogenaamde 'Weblogs' door de deelnemers. Op grond van de benodigde ICT- en taalvaardigheid hebben we daarvan afgezien op advies van de onderwijs professionals. Ook zijn niet alle casemanagers de afspraak nagekomen om de vragenlijsten voor te leggen aan hun deelnemers, zodat van die cases geen uitspraken van leerlingen konden worden opgenomen. De keuze voor versnellingskamers is vooral gemaakt op basis van de behoefte om snel een grote hoeveelheid aan gegevens te verzamelen en te beoordelen. Daardoor ontbreekt soms de diepgang die bij persoonlijke interviews wel kan worden bereikt.

² Tot de onderzochte cases horen overigens niet alleen vormen van publiek-private samenwerking, waarbij publiek geld wordt ingezet door private instellingen, maar ook andersom, waarin vanuit het bedrijfsleven privaat geld wordt ingezet door publieke instellingen

3. Ex Ante beleidshypotheses

3.1 Langs 2 lijnen: onderzoek van derden en een expertpanel

Zoals hiervoor vermeld, is het onderzoek begonnen met het ontwikkelen van een zestal beleidshypotheses. Hiertoe is gebruik gemaakt van de visie van door ons geconsulteerde experts. Deze consultatie vond plaats tijdens een op 7 december 2004 georganiseerd expertpanel. In paragraaf 3.2 wordt hiervan verslag gedaan. In paragraaf 3.3 worden de hypothesen geformuleerd. Deze komen voor rekening van de onderzoekers, die zich in het kader van dit onderzoek ook een beeld hebben gevormd van beleidsopvattingen, zoals die in recente rapporten ³ naar voren zijn gekomen. Deze rapporten zijn beschikbaar via www.anderonderwijs.nl/dossiers.

3.2 De resultaten van een expertsessie

3.2.1 Opzet van het expertpanel

De eerste expertsessie is op 7 december 2004 georganiseerd met behulp van "Meetingworks". De rapportage van de sessie is beschikbaar op www.anderonderwijs.nl.

In de sessie werd ingegaan op 3 thema's:

1. het afwegen van kansen voor publiek-private onderwijsarrangementen, die gaan in de richting van een meer open bestel ⁴
2. het formuleren van beleidsopvattingen over afstemming van het aanbod op de vraag (responsiviteit)
3. het formuleren van beleidsopvattingen over de bekostigingsystematiek (doelmatigheid)

Binnen het beperkte tijdsbestek kon niet meer afzonderlijk worden ingegaan op de kwaliteitsaspecten.

3.2.2 Kansen die een meer open bestel biedt

Door de experts zijn in een brainstorm stap kansen genoemd die een meer open bestel zou kunnen bieden. De kansen zijn vervolgens op een schaal van -5 tot 5 gewogen. De meeste instemming kregen de items die te maken hebben met de vergroting van de praktijkgerichtheid van het onderwijs, de grotere flexibiliteit in de vorm van maatwerk en de vernieuwing van het onderwijs, waarbij de volgende subitems positief worden beoordeeld:

- Innovaties worden sneller opgepakt. Door het maken van nieuwe combinaties is vernieuwing mogelijk.
- Het prikkelt huidige bekostigde aanbieders om beter te presteren.
- Het onderwijs kan sneller reageren op de innovaties die in de beroepspraktijk plaatsvinden en bedrijven kunnen innovatie invoeren als werknemers deze innovatie kunnen toepassen

³ A. Nederland moet slimmer, onderwijsbeleid voor de kenniseconomie 2010 (VNO-NCW 2003)

B. Een Open Bestel in het middelbaar beroepsonderwijs en het hoger onderwijs (CPB, 2004)

C. IBO Open Bestel, Interdepartementaal Beleidsonderzoek 2003-2004, nr. 2

⁴ Bij de voorbereiding en uitvoering van de expert bijeenkomst is in eerste instantie uitgegaan van een gedachtewisseling m.b.t. de effecten van een ander, meer open bestel. Gelet op de onzekerheid over de gevolgen van de gewijzigde positie van de sector educatie binnen roc's is de zienswijze van het ministerie van OCW dat de bestel-discussie zich vooralsnog niet zal uitstrekken tot het MBO. Daarom heeft de stuurgroep in overleg met het ministerie besloten om de keuze van de te monitoren arrangementen toe te spitsen op vormen van samenwerking of uitbesteding. Mogelijk dat de uitkomsten van dit onderzoek aanleiding zullen zijn om de bestel discussie in het MBO alsnog op de agenda te plaatsen.

3.2.3 Uitspraken over afstemming van het aanbod op de vraag (responsiviteit)

Na discussie over de kansen van publiek private samenwerking in het onderwijs is het thema van de afstemming van het aanbod op de vraag aan de orde gesteld. Aan de experts is de vraag voorgelegd op welke wijze vormen van uitbesteding en/of samenwerking tussen de betrokken partijen in het stelsel kunnen leiden tot verhoging van de kwaliteit van het aanbod en (daarmee) verbetering van de aansluiting van het aanbod op de vraag naar onderwijs. Daarbij zijn de experts uitgedaagd om dit te doen vanuit 3 invalshoeken namelijk vanuit de deelnemer, de arbeidsmarkt en de maatschappij.

De experts kwamen tot een ruwe lijst van circa 75 veronderstellingen. Na bespreking en classificatie hebben zij aangegeven in welke mate zij het eens waren met de betrokken uitspraak. Opvallend was dat er geen opvattingen zijn waar de hele groep experts zich in kon vinden.⁵

Uit de veelheid van geformuleerde verwachtingen m.b.t. de effecten van publiek private samenwerking zijn onderstaand de uitspraken opgenomen in de categorie "meer mee eens dan oneens".

Uitspraken m.b.t de deelnemers en opleiders:

- In een meer open bestel zullen leerlingen (nog) beter geholpen moeten worden bij het formuleren van hun opleidingsvraag.
- Indien de definitie van de leervraag onderdeel uitmaakt van een begeleid proces leidend tot een POP, zal dit de kwaliteit en motivatie doen toenemen. Dit is iets anders dan het u vraagt en wij draaien model, oftewel de klant is koning.
- Geef de deelnemer de mogelijkheid om te groeien tijdens de opleiding zodat niet alleen het arbeidsmarktperspectief tot zijn recht komt. Intensieve samenwerking met het vragende bedrijfsleven ligt daarmee voor de hand.

Uitspraken m.b.t. de arbeidsmarkt:

- Doel van de arbeidsmarkt is een hoogwaardig nationaal product. Nu en in de toekomst. Beroepsonderwijs moet daaraan ten dienste staan. Tegen zo laag mogelijk publieke middelen, dus ook met inzet van private middelen.
- Een verbeterde aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt is gebaat met een moderne vorm van meervoudig publieke verantwoording. Open bestel of overregulering zijn van ondergeschikt belang.
- Leraren krijgen meer inzicht in behoeften van de arbeidsmarkt als er sprake is van vervlechting van het leerproces op school en in het bedrijf.
- Publiek private samenwerking leidt tot betere toegankelijkheid van 'onderwijs' instellingen voor de bedrijven.

Uitspraken m.b.t. de relatie tussen onderwijs en maatschappij:

- School heeft eigen doelstelling, namelijk leerlingen opleiden tot goede en vakbekwame burgers. In de publiek/private samenwerking moet de school dat wel vasthouden. De vakbekwaamheid en innovatieve ontwikkelingen kunnen privaat worden ingericht.
- Maatschappij heeft belang bij afstemming tussen vraag en aanbod ter voorkoming van vroegtijdige uitval.

Bovenstaande uitspraken die door de onderzoekers tot hypothesen zijn geformuleerd zijn in lijn met de verwachtingen die uit de eerder genoemde rapporten naar voren komen.

⁵ Veel uitspraken scoren neutraal maar met een hele hoge variantie. Dit duidt op grote verschillen van inzicht over de gewenste inrichting van het stelsel. Deze verschillen van inzicht zijn, zo blijkt uit secundaire analyse van de data, voor een groot deel terug te voeren tot de achtergrond van de experts. Het lijkt erop dat de positie die men in het debat inneemt vooral bepaald wordt door de verwachte effecten op de bekostiging van de eigen sector.

3.2.4 Variaties in bekostiging (doelmatigheid)

Het 3^e thema tijdens het expertpanel betrefte de variaties in bekostiging. Aan de experts is gevraagd om aan te geven hoe in de bekostigingssystematiek een zodanige variatie kan worden ingebouwd, dat de geboden kwaliteit stijgt, terwijl tegelijkertijd de doelmatigheid en de rechtmatigheid van de besteding van middelen verzekerd is. Om scherpte in het debat te krijgen is in eerste instantie gebruik gemaakt van 2 varianten, namelijk 'Publieke financiering - Private uitvoering' versus 'Private financiering - Publieke uitvoering'

In totaal zijn circa 35 statements verzameld. Uit de scores blijkt dat een aantal uitspraken binnen dit thema op brede instemming kan rekenen. Ook de variantie is lager dan bij de vorige beoordeling. Onderstaande verwachtingen zijn gerubriceerd naar responsiviteit, kwaliteit en beheersbaarheid.

Responsiviteit

- De cultuur binnen publieke instellingen moet veranderen om adequaat op de private markt te kunnen opereren
- Ook in private scholingstrajecten kan gebruik worden gemaakt van de publieke uitvoering door deelnemers in het BBL traject te plaatsen
- Bedrijven kunnen maatwerk boven op een standaardopleiding regelen door hiervoor middelen aan de instelling ter beschikking te stellen.
- Branche(fondsen) willen graag niet-vrijblijvende afspraken maken met scholen voor het opleiden van en voor de arbeidsmarkt
- Als bekostiging ook open komt te staan voor private aanbieders zullen sommige (samenwerkende) bedrijven (letterlijk en figuurlijk) meer gewaardeerde opleiders worden.

Kwaliteit - rendement

- Als onderwijsinstellingen meer adequate diensten zouden leveren (bijvoorbeeld EVC) met een goede prijs / kwaliteitsverhouding ligt er een wereld aan mogelijkheden
- Voordeel voor opdrachtgever en deelnemer is dat een 'bedrijfsopleiding' een publieke kwalificatie oplevert

Regelgeving met betrekking tot bekostiging

- Bij een meer open bestel moeten publieke onderwijsinstellingen private financiering en overheidsbekostiging op een verantwoorde wijze kunnen combineren, zonder dat Schutte komt oordelen.
- Om op een vrije opleidingsmarkt te kunnen concurreren moeten ook de arbeidsvoorwaarden op onderwijsinstellingen marktconform kunnen zijn
- Als een groot deel van de opleiding in beroepspraktijk wordt uitgevoerd, is er eigenlijk sprake van publieke financiering en private uitvoering, zeker als een bedrijf een financiële vergoeding krijgt van de instelling of via fiscale maatregelen(BBL) .

Discussie tijdens de bijeenkomst aan de hand van de uitkomsten leverde op dat de experts het er over eens zijn dat binnen de huidige context vrijwel alle mogelijkheden van publiek private samenwerking en bekostiging aanwezig zijn, maar dat de regelgeving en verantwoordingsystematiek grote struikelblokken vormen. Dat geldt zowel voor de initiatie van bekostigingsvarianten als voor de controle op de uitvoering van de arrangementen.

3.3 Ex ante hypothesen

Zoals hier boven aangegeven waren de uitspraken van de experts niet eenduidig. De breedte van de visies van de experts enerzijds en de relatief grote onderlinge verschillen in appreciatie, maken het daarom niet mogelijk om de uitkomsten van de expertsessie “één op één” te vertalen in de beoogde “ex ante”-hypothesen.

Onderstaande hypothesen zijn derhalve door de onderzoekers in overleg met de stuurgroep geformuleerd op basis van analyse van de visies van de experts enerzijds tegen de achtergrond van de hiervoor genoemde recente rapporten en adviezen anderzijds.

Responsiviteit

- Het mogelijk maken van bekostiging van niet vrijblijvende publiek-private samenwerking via het publiek gefinancierde stelsel van onderwijs zal de innovatiekracht doen toenemen, waardoor een snellere aanpassing van het aanbod op de maatschappelijke vraag wordt bereikt. In aanvang zou het bij voorkeur moeten gaan om arrangementen die daadwerkelijk de keuzemogelijkheden en de concurrentie in het publieke bestel vergroten: arrangementen die een regionaal monopolie kunnen doorbreken of aanbieders van vernieuwende opleidingen.
- Succesvolle publiek-private arrangementen vergen in ieder geval de volgende randvoorwaarden:
 - Onderwijsaanbod aan leerlingen op basis van een Persoonlijk Ontwikkelingsplan (hetgeen iets anders is dan “ u vraagt, wij draaien”)
 - Vervlechting van leerproces op school en in bedrijf, onder meer door intensieve (kennis) uitwisseling en samenwerking van docenten en professionals in bedrijven
 - Vasthouden aan maatschappelijke taakstellingen van het beroepsonderwijs op het gebied van algemene competenties
 - Cultuurverandering binnen de publieke instellingen om adequaat op de private markt te kunnen opereren

Kwaliteit

- In een onderwijsmarkt waarin ruimte is voor bekostiging van publiek-private onderwijs arrangementen, zullen aanbieders meer concurreren om de gunst van de deelnemer of het bedrijf. Dit leidt ertoe dat hun curriculum beter zal aansluiten op de vraag van de deelnemer of het bedrijf, zowel naar het soort opleiding als naar de didactische vorm. Hiermee wordt meer kwaliteit geboden.
- Het toelaten tot het publieke bestel en het toezicht op de kwaliteit van opleidingen is een overheidstaak, waarbij de toetsing vooral betrekking moet hebben op de mate waarin deelnemers competenties verwerven, die het hen mogelijk maken gedurende hun beroepsleven “mee te groeien” met ontwikkelingen in het beroep, in de markt en in de samenleving.

Bekostiging

- Meer maatwerk, meer variatie in opleidingen, nieuwe onderwijsmethoden, meer autonomie en flexibiliteit voor instellingen met betere kwaliteitszorgsystemen bieden perspectief op een hoger rendement van het onderwijs en een betere aansluiting van opleidingen op de arbeidsmarkt. De bekostigingssystematiek dient hierin derhalve te voorzien.
- Bij experimenten met arrangementen met niet vrijblijvende publiek-private samenwerking moeten onderwijsinstellingen private financiering en overheidsbekostiging op een verantwoorde en transparante wijze kunnen combineren, waarbij de rechtmatigheid en deugdelijkheid van de besteding op basis van vooraf heldere criteria kunnen worden getoetst. Een randvoorwaarde om op een vrije opleidingsmarkt te kunnen concurreren is dat ook de arbeidsvoorwaarden op onderwijsinstellingen marktconform moeten kunnen zijn.

4. Korte beschrijving van de cases

Om een beeld te geven van de betrokken cases zijn ze hier kort geschetst. De verdere uitwerking van de cases met de karakterisering aan de hand van een procesmodel voor het onderwijs en de manier van bekostiging is op www.anderonderwijs.nl opgenomen. Daar zijn ook de samengevatte reacties uit de monitor onder de cursisten opgenomen. Voor het classificeren van de pilots is gebruik gemaakt van een procesmodel, waarbij de volgende aspecten kunnen worden beoordeeld:

- Onderwijsvernieuwing
- Kwaliteitszorg
- Marketing en communicatie
- Voorlichting, introductie, intake
- Onderwijsuitvoering: algemene competenties
- Onderwijsuitvoering: beroepsgerichte competenties
- Examinering en diplomering
- Administratie

Van de 16 beschreven cases zijn er 14 die zowel een publiek private bekostiging als uitvoering kennen. 2 cases, LOI en Amstel Academie, betreffen private bekostiging en private uitvoering. De cases zijn afkomstig uit de sectoren Techniek (12), Handel (1) en Gezondheidszorg (3)

4.1 Techniek

4.1.1 Competentiegericht Leren In Bedrijven (CLIB Energie)

Organisatie: O&O fonds ENb

Het project CLIB Energie heeft als doel om met steun van het O&O fonds competentiegericht leren te introduceren in opleidingen en bedrijven binnen de energiesector. Het bevorderen van blijvende inzetbaarheid in het arbeidsproces vormt een belangrijk thema in de bedrijfstak van Energie- en Nutsbedrijven. De bedrijven die aangesloten zijn bij de werkgeversorganisatie ENb (WENb) dragen via een heffingspercentage op de loonsom, af aan het fonds. De doelstellingen van het CLIB Energie project kunnen als volgt samengevat worden:

1. Aantrekkelijk opleidingsmodel technisch onderwijs met verminderde uitval;
2. Opleiding van minimaal 100 deelnemers voor de energiesector;
3. Plan voor bekostiging van vernieuwd technisch onderwijs in de toekomst;
4. Uitwerking van een dynamisch uitstroom kwalificatiemodel.

De totale looptijd van het project bedraagt 4 jaar, waarvan inmiddels één jaar achter de rug is. Partners in het project zijn: 5 energiebedrijven (distributie en productie), 18 ROC's, 2 KBB's. De doelgroep bestaat uit cursisten uit het regulier onderwijs en werknemers van energiebedrijven.

4.1.2 MTS^{plus} Competentiegericht leren in bedrijven

Organisatie: Technocentrum Amsterdam

In MTS^{plus} participeren 7 ROC's (Noord-West Nederland) met diverse branches (o.a. CORUS, de energiebranche, de installatiebranche en een aantal metaalbedrijven) in het herontwerp van techniekonderwijs voor niveau 4 MBO. De ROC's en branches gaan meerjarige (tot max. 4 jaar) overeenkomsten aan waarin doelstellingen en financiering van deze projecten worden beschreven. Kern van MTS^{plus} is de ontwikkeling van prestaties (bedrijfsopdrachten) die door leerlingen in en met bedrijven worden uitgevoerd. Deze prestaties worden door docenten en bedrijven gezamenlijk ontworpen. Aan de hand van de prestaties worden de verworven competenties bijgehouden in een leerlijn. De projecten voorzien al in een tussentijdse monitoring waarbij bedrijven, docenten en leerlingen zijn betrokken.

4.1.3 Corus - competentiegericht leren in de bedrijfsomgeving

Organisatie: Corus Services IJmuiden - Corus Training Centre / MTS^{plus}

Het Corus Training Centre (CTC) heeft in januari 2004, in analogie met het O&O-fonds van de Energiesector, besloten met een aantal ROC's een beroepsopleidingstraject te starten volgens het opleidingsconcept MTS^{plus}. Zodra CTC voldoende inzicht heeft in de noodzakelijke cijfers en ervaringen met de uitvoering van competentiegericht leren in bedrijven volgens het MTS^{plus} opleidingsmodel, zal zij voor Corus IJmuiden een organisatie breed projectvoorstel MTS^{plus} CLIB-Corus indienen. Het pilot project MTS^{plus} Corus richt zich op 21 jongeren die zich willen ontwikkelen naar een WEB 4 opleidingsniveau.

Partners zijn: Corus CTC, Corus Recruitment, ROC Leiden, ROC van Amsterdam, Regio College Zaanstreek - Waterland, Nova College, Horizon College, ROC Kop Noord Holland en ROC Leiden. De doelgroep voor deze pilot bestaat uit jongeren met een hoofdzakelijk werktuigbouwkundig en/of elektrotechnisch opleidingsprofiel.

4.1.4 Duaal leren op MBO^{plus}-niveau

Organisatie: Stork Mobiel

Als detacheerder initieert Stork Mobiel maatwerk leertrajecten MBO/HBO techniek. De trajecten zijn gebaseerd op korte- en middellange termijn competentievragen van een groep klanten. Stork Mobiel rekruteert de nieuwe medewerkers en neemt hen op de loonlijst. Zij worden onder contract geplaatst bij de deelnemende bedrijven voor de looptijd van het leertraject. Stork Mobiel bepaalt samen met de klanten het curriculum en besteedt de uitvoering uit aan een opleider. De financiering gebeurt vanuit het uurtarief. De klanten kopen hiermee de instroom of beschikbaarheid van de juiste mensen voor de (nabije) toekomst zonder dat zij het risico nemen van mensen in vaste dienst die straks misschien toch niet meteen inzetbaar zijn. Door de lengte en regelmaat van de plaatsingen zijn medewerkers van Stork Mobiel bekend met de organisatie van de klant. Partners zijn: Hogeschool van Amsterdam, Dudok college Hilversum en Pro-education. De deelnemers beschikken over minimaal een afgeronde MBO-opleiding, soms aangevuld met enkele jaren werkervaring. Zij werken vier dagen per week en volgen één dag studie, of studeren in de avonden.

4.1.5 Regionaal Opleidingsbedrijf Installatietechniek (ROI)

Organisatie: Stichting ROI Nederland

Installatiebedrijven hebben dringend goed opgeleide vakmensen nodig. Daarom hebben zij met elkaar het Regionaal Opleidingsbedrijf Installatietechniek - oftewel ROI - opgericht. Er zijn in Nederland nu tien ROI's, waarin honderden grote en kleinere installatiebedrijven participeren. Bij een ROI word je niet alleen voorbereid op erkende vakdiploma's, maar je komt er ook in dienst. Met alles wat daarbij hoort, zoals een CAO-loon, ATV dagen en vakantiegeld. Kenteq heeft het ROI erkend als volwaardig leerbedrijf. De installatiebedrijven die de praktijkopleiding van hun leerling(en) hebben ondergebracht bij het ROI gelden daardoor eveneens als erkend leerbedrijf. De tien ROI's beschikken over ervaren praktijkopleiders en uitstekende werkplaatsfaciliteiten in het hele land. Tijdens hun opleiding zijn de leerlingen bij het ROI in dienst. Het ROI betaalt dus het salaris en draagt alle zorg, risico en verantwoordelijkheid.

4.1.6 Tapijtindustrie - leren op de werkvloer

Organisatie: VNTF (Vereniging van Nederlandse Tapijtfabrikanten)

Begin 2003 lanceerde de VNTF een opleidingsproject voor de productie van tapijt, met als doel een betere en bredere inzetbaarheid van de medewerkers. De VNTF richt zich op scholing voor allround operator tuften en weven en de direct leidinggevende. Het eigen tapijtbedrijf van de deelnemer vormt het hart van de VNTF-aanpak. De gedachte erachter is: 'Waar kun je een vak immers beter leren dan op de werkvloer?' Als basis van het opleidingsprogramma heeft de VNTF samen met opleidingspartner Kjenning Ondernemend Leren sectorspecifieke functie competentieprofielen ontwikkeld. De tapijtfabrikanten geven hiermee aan welke eigenschappen van belang zijn bij het

produceren van tapijt. Hierbij spelen zowel algemene competenties een rol, als specifieke vaardigheden die nodig zijn bij het productieproces. De VNTF heeft vervolgens een praktijkgericht en flexibel opleidingsprogramma ontwikkeld, dat aansluit op deze competenties. Door gebruik te maken van de competenties die de cursist eerder in de loopbaan al verworven heeft (EVC), krijgt elke deelnemer een individueel opleidingsprogramma aangeboden. Partners zijn VNTF (initiator), Kjenning ondernemend leren (privaat) en ROC Twente (publiek). Doelgroep is MBO+ en direct leidinggevende middenkader.

4.1.7 Hoogspanning

Organisatie: Siemens Nederland

Siemens brengt de opleiding "Technicus Midden-spanning installaties" in als casus. De doorlooptijd bedraagt circa 3 weken. In het kader van de externe legitimering wordt de cursus afgesloten met een examen dat bestaat uit het schrijven én het uitvoeren van een schakelbrief. De praktijkinstructie is een uitgebreide versie van de instructie die onderdeel vormt van de cursus Installatie- werkverantwoordelijke van Siemens Training. Deze cursus is gebaseerd op de eindtermen die zijn vastgelegd door de Stichting Persoonscertificatie Elektrotechniek (STIPEL). Deelnemers die in aanmerking willen komen voor het STIPEL-certificaat, moeten dit voor de aanmelding voor het examen kenbaar maken. Zij zullen dan een gelijk examen, maar dan onder STIPEL condities, moeten afleggen. Partners zijn Siemens, ROC Zadkine, Kenteq en STIPEL. De doelgroep bestaat uit personen die deelnemen aan de opleiding Technicus Midden-spanning Installaties en willen voldoen aan de eindtermen die zijn vastgelegd in de deelkwalificatie Beroepspraktijkvorming DK 4001, van het TMI eindtermen-document.

4.1.8 ROC Cuijk

Organisatie: Stichting Regionaal Opleidingscentrum Cuijk

ROC Cuijk is een private aanbieder van onderwijs. Dit centrum verzorgt vanaf 1982 opleidingen voor metaal/elektro bedrijven in het Land van Cuijk en Noord-Limburg. Het is in deze omgeving de leerwerkplaats voor werknemers, die zich in hun vak willen bijscholen. Maar ook voor jongeren, die in de metaal/elektro willen gaan werken. Het praktijkgericht leren staat centraal bij het ROC. De theorie leert de cursist in speciale lokalen met moderne methoden zoals Computer Ondersteund Onderwijs (COO) en 'zelfsturend' lesmateriaal. Het voordeel hiervan is, dat mensen met verschil in kennis en ervaring toch in één groep op hun eigen niveau en in hun eigen tempo kunnen leren. Deelnemers kunnen met verschillende vooropleidingen terecht. Enkele jaren voortgezet onderwijs is in principe voldoende. Bij een aantal cursussen is een vooropleiding op VMBO-niveau gewenst. Ook voor cursisten met BOL4-niveau biedt het ROC een gericht pakket aan praktische en theoretische scholing. Partners zijn: meer dan 50 metaal- en elektro bedrijven in de regio, ROC de Leijgraaf en ROC Nijmegen.

4.1.9 POC Gelderland: bedrijfsschool voor de metaal

Organisatie: ROC A12

POC Gelderland staat voor: Praktijk Opleidings Centrum Gelderland v/h Bedrijfsschool Thomassen International. Binnen POCG zijn twee opleidingsstructuren te onderscheiden: Landelijk erkend (Kenteq) opleidingstraject en Bedrijfsgerichte cursussen op maat. Het landelijk erkende opleidings-traject gebeurt in samenwerking met ROC A12. De leerlingen zijn gedurende het opleidingstraject van 2 jaar in dienst van een bedrijf in de metaalbranche. Door vergoedingen uit de OOM en A&O fondsen wordt deze vorm van opleiding voor alle betrokkenen aantrekkelijk gemaakt. In deze casus gaat het specifiek om de overstap van vakrichting of beroep tijdens een lopend schooljaar. Instroom die geen of onvoldoende startkwalificatie heeft, kan de mogelijkheid worden geboden om toch in te stromen met een toegesneden vergoeding. Verder gaat het erom, bedrijven bewust te maken van het feit dat ook in moeilijke tijden bekostiging en opleiding noodzakelijk zijn. Dus: een samenwerking tussen ROC en bedrijven (of andere opleidingsplaatsen) die door moet gaan.

4.1.10 Beroepstaak gestuurd leren in de verspaning

Organisatie: SMEOT

SMEOT biedt schoolverlaters en werknemers alle opleidingen aan in de beroepsbegeleidende leerweg (BBL). De beroepsbegeleidende leerweg bestaat uit een combinatie van werken en leren: de praktijk (zo'n 80% van de opleiding) vindt plaats in een leerbedrijf/opleidingscentrum en de theorie bestaat uit één dag per week op een ROC. De leerling heeft een leer- en arbeidsovereenkomst met het bedrijf. Het bedrijf sluit een opleidingsovereenkomst met de SMEOT. Samen met ROC van Twente is SMEOT bezig om de aansluiting van praktijk- en theorieonderwijs en de onderlinge samenhang te verbeteren. In het schooljaar 2004-2005 is op locatie SMEOT een eerste pilot BGL gestart in de verspaning. Bij beroepstaak gestuurd leren is het uitgangspunt de competentiestructuur. De praktijk is leidend, theorie wordt direct getoetst in de praktijk, de duur van de opleiding is flexibel. Partners zijn: ROC van Twente, SMEOT, Hengelo Techniek, Metaalbedrijven.

4.1.11 Koudetechniek

Organisatie: Elsevier bedrijfsopleidingen en ROC Zadkine

Koudetechniek maakt bij ROC Zadkine deel uit van de bredere afdeling Installatietechniek en maakt nu een zeer positieve ontwikkeling door die grote kansen biedt voor de toekomst. Dat wordt erkend door drie partijen in het zuidwesten van Nederland, die dan ook de handen ineen geslagen hebben om te komen tot één centrum voor opleidingen in de koudetechniek voor Zuidwest Nederland. Ook de branche (NVKL) en vele bedrijven in de regio onderschrijven deze unieke samenwerking. Hiervoor is op 20 februari 2004 een intentieverklaring ondertekend, door Elsevier, ROC Zadkine en Zadkine Contract, om tot centralisatie van de opleidingsactiviteiten in de Koudetechniek te komen. We spreken dan over Koudetechniek in de meest brede zin van het woord (bijv. incl. airco, auto airco, vriestechneik enz.) Om aan deze samenwerking ook een praktische invulling te kunnen geven zijn op de locatie Prinsenland twee grote (120 m² resp. 144m²) praktijklokalen volledig ingericht ten behoeve van dit nieuwe Koudetechnische Centrum.

4.1.12 Bedrijfstakschool Anton Tijdink

Organisatie: Stichting bedrijfstakschool Anton Tijdink

De bedrijfstakschool "Anton Tijdink" is een bedrijfsschool. Alleen niet voor één bedrijf maar op dit moment voor meer dan 75 bedrijven. Al die bedrijven zorgen voor de inventaris van de werkplaats, stageplaatsen en aan het einde van de 2-jarige opleiding eventueel voor een baan. In veel gevallen sturen ze ook leerlingen naar deze school. In die 2 jaar volgen de leerlingen een BBL- of BOL opleiding niveau 1 en 2: 1 dag theorie en 4 dagen. De leerling is deels op de Bedrijfstakschool "Anton Tijdink" en deels bij één van de bedrijven op stage. Gedurende resp. 1 of 2 jaar werken de leerlingen op die manier bij verschillende bedrijven in hun vakrichting. Meestal is er met één van de bedrijven al een band gegroeid, die omgezet kan worden naar een vast dienstverband.

4.2 Handel

4.2.1 Bedrijfsspecifiek opleiden in de detailhandel

Organisatie: ROC A12

Bedrijfsspecifiek opleiden in de detailhandel is gericht op diplomering met civiele waarde. Voor diverse detailhandels (bouwmarkten, supermarkten, auto-onderdelen, winkelketens, etc.) verzorgt ROC A12 opleidingen. Uitgangspunt van het bedrijf is een passende opleiding met civiele waarde waarbij beroepscompetenties worden gecombineerd met bedrijfsspecifieke kenmerken en deelcertificaten. Voor extra onderdelen worden via ROC A12 Training en Advies afspraken gemaakt over meerkosten en terugkoppeling naar de opdrachtgever.

4.3 Gezondheidszorg

4.3.1 Opleidingen in de gezondheidszorg bij de Leidse Onderwijsinstellingen

Organisatie: LOI

In de monitor zijn de volgende MBO-opleidingen betrokken: doktersassistent, tandartsassistent en apothekersassistent. Bij de beoordeling van de 'micro-wereld' wordt gebruik gemaakt van de uitkomsten van de enquêtes die aan alle studenten die langer dan 3 maanden met de opleiding bezig zijn worden verzonden. De casus is onderscheidend van de andere in de monitor betrokken cases omdat men studeert waar en wanneer het uitkomt. Tijdens de hele studie is er persoonlijke begeleiding van een docent. Het contact met studiegenoten wordt gelegd door middel van i-studie. Voor alle opleidingen geldt dat alle leerstof is in het materiaal opgenomen. De OVDB is partner. De casus betreft een vrijwel volledig privaat traject dat binnen de kaders van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) wordt uitgevoerd. De opleiding dient te passen binnen de (vernieuwde) kwalificatiestructuur en -profielen die door de OVDB worden opgesteld. De leerbedrijven zijn erkend door de OVDB en de examens staan onder toezicht van het KwaliteitsCentrum Examens. Deze MBO-opleidingen zijn bestemd voor iedereen die in de gezondheidszorg aan de slag wil met een ondersteunende functie.

4.3.2 Topklinische Verpleegkundige

Organisatie: de Mondriaan Onderwijsgroep / Reinier de Graaf Gasthuis

De Reinier de Graaf Groep (een groot algemeen ziekenhuis) heeft in samenwerking met het Mondriaan College voor Zorg een versneld opleidingstraject tot Topklinisch Verpleegkundige op niveau 4 ontwikkeld. Deze Mbo-opleiding is volledig erkend. Bij diplomering wordt de kandidaat bijgeschreven in het register voor verpleegkundigen (BIG-registratie). Het programma is opgezet en wordt uitgevoerd door personeel van het ziekenhuis en de school. Docenten van school geven ook les in het ziekenhuis en coachen de deelnemers samen met opleiders uit het ziekenhuis. Ook specialistisch personeel van het ziekenhuis werkt aan integratie van theorie en praktijk d.m.v. masterclasses. De opleiding is voor de doelgroep die toelaatbaar is tot het HBO en duurt 2,5 jaar. De competenties van de deelnemers worden gevolgd met behulp van portfolio, persoonlijke begeleiding en intensieve coaching.

4.3.3 Operatiekamer Verpleegkundige

Organisatie: Amstel Academie - VU Medisch Centrum

Het VU medisch centrum heeft zijn opleidingstaken ondergebracht in een eigen opleidingscentrum, de Amstel Academie. De Amstel Academie verzorgt paramedische opleidingen, verpleegkundige vervolgoopleidingen, bij- en nascholingen en bedrijfsopleidingen voor gezondheidszorginstellingen zoals algemene en academische ziekenhuizen, verpleeg- en zorgcentra, psychiatrische instellingen en instellingen voor thuiszorg. Bedrijfsopleidingen zijn gericht op medewerkers werkzaam op alle niveaus, al dan niet betrokken bij de directe patiëntenzorg. In overleg met het management van de Amstel Academie zullen mogelijk naast de opleiding voor operatie-assistent en anesthesie-medewerker enkele andere cursusgroepen worden uitgenodigd om deel te nemen aan de monitor. Daarnaast kan voor de monitor gebruik gemaakt worden van het klanttevredenheid onderzoek zoals dat op 2 december 2004 is opgesteld door CEDEO.

5. De micro wereld van de leerlingen

5.1 Verantwoording

Het onderzoek naar de beleving en waardering van de deelnemers voor hun onderwijsarrangement is primair uitgevoerd aan de hand van vragenlijsten die aan de cursisten zijn voorgelegd. Daarnaast is in sommige gevallen gebruik gemaakt van reeds beschikbaar onderzoeksmateriaal dat ten behoeve van de beoordeling van de effecten van de betrokken opleiding was uitgebracht. Daar waar sprake was van een structurele bevraging van cursisten als onderdeel van de kwaliteitszorg van de organisatie is afgezien van het separaat voorleggen van onze vragenlijst. Met name de private opleidingen uit de gezondheidszorg bleken standaard te beschikken over de resultaten van kwaliteitsmetingen onder deelnemers en afnemers.

Separaat zijn per casus de beleving van de cursisten en de waardering voor het onderwijs beschreven. Deze beschrijving is een samenvatting van de reacties van de respondenten. Daarbij, en we hebben dat al eerder gemeld, blijkt de taalvaardigheid van sommige groepen respondenten lager te zijn dan door ons ingeschat. Onze oorspronkelijke onderzoeksopzet ging uit van het bijhouden van Weblogs door cursisten en case managers. Door Kennisnet waren daartoe templates ontwikkeld. Op grond van de genoemde beperkingen is daarvan uiteindelijk afgezien en is gekozen voor een schriftelijke vragenlijst. Hoewel we deze getoetst hadden bij enkele docenten van een ROC bleek dat sommige leerlingen ook deze vragen soms te moeilijk vonden.

Een tweede kanttekening is dat niet van alle cases de reacties van de cursisten verzameld konden worden. De hieronder weergegeven uitspraken zijn gebaseerd op onze analyse van de reacties van de deelnemers. De samengevatte reacties zijn ter verificatie voorgelegd aan de casemanagers. Daarbij is gebruik gemaakt van het procesmodel om de reacties te classificeren.

5.2 De belangrijkste bevindingen uit ons onderzoek onder de cursisten

Het is verleidelijk om in het oog springende individuele reacties te vermelden. Toch beperken we ons omwille van de omvang van de rapportage tot de geabstraheerde conclusies.

Onderwijsvernieuwing

- Deelnemers/cursisten zijn niet zo geïnteresseerd in nieuwe onderwijsconcepten. Voor hen is het belangrijk te ervaren dat het onderwijs aansluit bij de praktijk.

Kwaliteitszorg

- Deelnemers/cursisten bij private opleidingen zijn gewend om via enquêtes hun oordeel te geven over de kwaliteit van de opleiding. Met name de opleidingen in de gezondheidszorg blinken uit in systematische aandacht voor de kwaliteit van het onderwijs vanuit het perspectief van de cursist en de afnemende instelling.
- Deelnemers/cursisten bij publieke opleidingen wordt door de instelling zelf zelden expliciet om een oordeel over de kwaliteit van de opleiding gevraagd. Dit gebeurt overigens wel in het kader van het zogenaamde JOB-onderzoek, dat een zeer groot bereik onder leerlingen kent. Ook het Kwaliteitscentrum Examens (KCE) vraagt van de BVE-instellingen om regelmatig de tevredenheid over het examen bij de deelnemers en het beroepenveld te onderzoeken.
- Enkele leerlingen uit verschillende cases gaven aan dat ze het invullen van de vragenlijsten tijdens verschillende momenten van de cursus zinvol vonden. Een case manager verwoordt het als volgt: 'Je kunt niet volstaan om aan het einde van een leertraject te evalueren hoe er wordt teruggekeken op dat gene dat inmiddels is gepasseerd; op die manier kun je het alleen maar anders doen de volgende keer. Meet daarom ook tussentijds of dat wat nu geboden wordt aansluit bij de verwachtingen.'

Marketing en Communicatie

- Deelnemers/cursisten geven aan dat zij in het algemeen geen enkele moeite hebben om voldoende informatie te vinden over de inhoud van de opleiding en de randvoorwaarden. De opleiders vragen zich af of de gegeven informatie wel goed aansluit op het taalniveau van de leerlingen.
- De keuze van een opleiding wordt vooral bepaald door de regionale arbeidsmarktsituatie. Daarnaast spelen de ervaringen van vrienden en bekenden een grote rol. De korte termijn behoefte van de leerling is daarbij belangrijker dan de marketing inspanning van de instelling.

Voorlichting, introductie en intake

- Er is een groot verschil tussen de opleidingen als het gaat om voorlichting, introductie en intake. Met name waar het de intake betreft. Met name bij de opleidingen in de gezondheidszorg worden de studenten alleen toegelaten na een zorgvuldige intake procedure, waarbij het startniveau expliciet wordt vastgesteld.
- Veel leerlingen geven aan dat zij voldoende aan hun diploma hadden om te worden toegelaten, zonder verder gesprek over motivatie. Gekoppeld aan de vraagtekens die door de opleiders bij de eigen informatie over de opleiding worden gesteld ligt hier een mogelijke oorzaak voor het rendementsverlies in het BVE onderwijs.

Onderwijsuitvoering: algemene competenties

- Vooral de leerlingen van niveau 1 en 2 opleidingen hebben moeite met de theoriecomponent van de opleiding door de taalbarrière. Dit blijkt ook uit de reacties op het vragenformulier.
- Deelnemers/cursisten hebben moeite met het schoolse karakter van de theorielessen, wanneer deze losstaand van de praktijk worden aangeboden.

Onderwijsuitvoering: beroepsgerichte competenties

- Een grote meerderheid van de leerlingen geeft aan dat het praktijkonderwijs goed aansluit op hun leervraag en op de situatie zoals ze die in hun beroepspraktijk aantreffen.
- Deelnemers/cursisten hebben vooral veel waardering voor hun praktijkdocenten.

Examinering en diplomering

- Deelnemers/cursisten vinden dat de examens goed aansluiten op dat wat in de cursus en in de praktijk is geleerd.
- Deelnemers/cursisten vinden dat het diploma de investering in tijd en geld meer dan waard is.

6. De wereld van de onderwijs professionals

6.1 Inleiding en verantwoording

In de onderzoeksopzet is aan de onderwijs professionals een sleutelrol toegekend als verbindende schakel tussen de wereld van de deelnemers en de wereld van de experts en beleidsmakers. Om tot een verantwoorde selectie van cases te komen is een kick off meeting georganiseerd, waarvoor uitnodigingen zijn verstuurd naar professionals uit het publieke en het private beroepsonderwijs en naar vertegenwoordigers van koepel- en brancheorganisaties. Na introductie van de thematiek is een verzameling aangelegd van beschrijvingen van potentiële cases. Deze zijn vervolgens geclassificeerd aan de hand van het procesmodel en wijze van uitvoering. Iedere casus werd vertegenwoordigd door een case manager die verantwoordelijk was voor de verzameling van de gegevens van de deelnemers. In een vervolgsessie is de systematiek van het gebruik van zogenaamde weblogs gepresenteerd. De betrokken case managers vonden unaniem dat een traditionele vragenlijst die gespreid in de tijd zou worden aangeboden tot een grotere respons zou leiden. Daarnaast gaven enkele case managers aan niet gecharmeerd te zijn van het idee dat alle bevindingen van deelnemers rechtstreeks op het Internet geplaatst zouden worden en via de hoofdsite van ander onderwijs landelijke bekendheid zouden krijgen. De stuurgroep heeft de overwegingen van de case managers zwaar laten meewegen in de uiteindelijke keuze voor schriftelijke vragenlijsten, die per maand zijn verspreid. Daarnaast is ingestemd met het gebruikmaken van beschikbare monitorgegevens, waar deze grote overlap met het eigen onderzoek zouden vertonen.

Zoals in het vorige hoofdstuk aangegeven zijn de antwoorden op de vragenlijsten gerubriceerd verwerkt bij de cases en samengevat. Deze samenvatting is geaccordeerd door de case manager. In sommige gevallen zijn aanvullende interviews met case managers gehouden. De resultaten uit het onderzoek naar de micro wereld zijn vervolgens voorgelegd tijdens een versnellingskamer op 15 juni. Hoewel het een beoordeling is van de eigen situatie en deze mogelijk als gekleurd wordt beschouwd merken wij op dat de hoeveelheid uitspraken die gegenereerd en beoordeeld zijn zo groot was dat het onmogelijk is om consequent het arrangement positiever te duiden dan de werkelijkheid.

De thema's die tijdens de bijeenkomst op 15 juni 2005 aan de orde zijn gesteld waren:

1. de visie van onderwijs professionals op de wereld van de leerlingen
2. de beoordeling van de eigen arrangementen tegen het licht van de onderzoeksdoelstelling
3. de visie op de bekostiging van het arrangement

Deze thema's worden in de hiernavolgende paragrafen verder uitgewerkt. Het volledige rapport van de sessie is te vinden op www.anderonderwijs.nl.

6.2 De visie van de professionals op de wereld van hun leerlingen

Tijdens de sessie met de case managers hebben we gevraagd om vanuit het deelnemersperspectief onze bevindingen aan te vullen en vervolgens te waarderen. Deze waardering leidde tot de vaststelling dat in sommige gevallen de feitelijke waarnemingen van het onderzoek onder deelnemers niet werden gedeeld door hun opleiders. Dat betrof met name de volgende uitspraken:

- Deelnemers/cursisten wordt bij ons zelden expliciet om een oordeel over de kwaliteit van de opleiding gevraagd.

Hier blijken grote verschillen zichtbaar tussen de arrangementen. Hoe groter de private inbreng in de casus hoe meer kans er is dat zowel de cursisten als de afnemers van de cursisten systematisch worden bevroegd.

- Deelnemers/cursisten kiezen een opleiding vooral vanwege de relatie die bestaat tussen de regionale arbeidsmarktsituatie en het daarop inspelende opleidingsaanbod.

De professionals bleken deze waarneming niet te delen. Ten onrechte lijkt het, als wordt gekeken naar bij voorbeeld recente instroomgegevens voor lerarenopleidingen die aangeven dat de korte termijn werkgelegenheidssituatie van veel groter invloed is op de opleidingskeuze dan het perspectief op langere termijn. Als een deel van een lichter student binnen een jaar geen werk kan vinden in de betrokken sector leidt dat tot onmiddellijke verandering van instroom patronen. Daarbij is de regionale arbeidsmarktsituatie voor MBO'ers echt heel bepalend.⁶

- Deelnemers/cursisten hebben in het algemeen geen enkele moeite om goede informatie te vinden over de inhoud van de opleiding en de randvoorwaarden.

De reactie van de case managers is dat vaak blijkt dat in de praktijk de informatie niet begrepen is. Als leerlingen aangeven dat ze geen moeite hebben om de voldoende informatie over de opleiding te vinden, wil dat nog niet zeggen dat de informatie goed is.

- Deelnemers/cursisten hebben vrijwel altijd voldoende aan hun diploma om te worden toegelaten, zonder verder gesprek over motivatie.

De betrokken case managers veronderstellen dat hun systeem uitgaat van een goede intake. Uit de reacties van de leerlingen blijkt dat in veel gevallen toch het voldoen aan de diploma voorschriften al voldoende is om tot de opleiding te worden toegelaten. Wellicht dat er in de praktijk toch sprake is van verschil tussen beginsel en uitvoering.

De visie van de professionals op de wereld van de leerlingen leverde overigens de volgende aanvullende uitspraken op die algemene instemming genoten.

Onderwijsvernieuwing

- Het competentiegericht onderwijs mag geen kreet zijn. Leerlingen moeten werkelijk in staat worden gesteld te werken aan het verwerven van competenties.
- Bedrijven en organisaties zouden meer cases uit de eigen praktijk binnen het regulier onderwijs kunnen inbrengen.
- De ultieme uitdaging is het ontwikkelen van onderwijs waarbij de beroepsgerichtheid de deelnemer prikkelt en de theoretische verdieping de deelnemers uitdaagt.
- Deelnemers vinden dat het onderwijs moet aansluiten bij de praktijk en daar wordt de kwaliteit aan afgemeten.

⁶ M.b.t. de keuze voor een opleiding is het interessant om ook eens te kijken naar een recent door Randstad uitgevoerd onderzoek. Randstad ondervroeg 400 werkende Nederlanders over dit onderwerp in het kader van haar nieuwe campagne. De campagne legt de nadruk op de prominente rol van arbeid in het leven van de mens. Vanuit de overtuiging dat mensen in werk plezier, waardering en ontplooiing vinden en dat arbeid gelukkig maakt, wilde Randstad wel eens weten of gedroomde toekomstige carrières zijn uitgekomen. Dierenarts, kapster, onderwijzer, politie of brandweerman, zes van de tien Nederlanders slagen erin hun vroegste beroepswens werkelijkheid te laten worden. Vier van de vijf werkenden geven in het Randstad onderzoek aan dat ze gelukkig of 'heel gelukkig' zijn in hun beroep. Slechts vier procent noemt zichzelf (heel) ongelukkig in zijn of haar huidige beroep. Een kwart van de ondervraagden wist al voor het vijftiende levensjaar wat hij of zij wilde worden. Van de ondervraagden wist 43 procent ergens tussen zijn vijftiende en twintigste jaar wat later het beroep zou worden. Opmerkelijk genoeg is dus de droom voor maar liefst zestig procent uitgekomen. Bij de mensen die iets anders zijn geworden komt een enorme variëteit aan beroepen naar voren.

- De leerling moet de kans krijgen een individueel traject te doorlopen gericht op zijn toekomstige werkzaamheden of verbetering van zijn inzichten en kennis over zijn huidige werkzaamheden.
- Bij scholing van werkenden: combineren van eigen werkervaring en de competenties die de organisatie van een medewerker vraagt in de vernieuwde beroepsopleiding, versterken van competenties en vervolgens niveau hoger brengen.

Kwaliteitszorg

- Bij het bepalen van de kwaliteit moeten deelnemers bevraagd worden, maar ook de organisaties waar ze werken of terecht komen. Kwaliteitszorg van de onderwijsinstelling is niet alleen gericht op de tevredenheid van de student, maar ook van andere stakeholders zoals het bedrijfsleven
- Je kunt niet volstaan om aan het einde van een leertraject te evalueren hoe er wordt teruggekeken op datgene dat inmiddels is gepasseerd; op die manier kun je het alleen maar anders doen de volgende keer. Meet daarom ook tussentijds of dat wat nu geboden wordt aansluit bij de verwachtingen.
- Deelnemers willen graag betrokken worden bij de oordeelsvorming omtrent de kwaliteit van het onderwijs.

Marketing en communicatie

- Net als in de reclamewereld met betrekking tot "gezonde" voeding zullen het onderwijs en het bedrijfsleven hun producten eerlijk moeten verkopen.
- Met bedrijven laten zien dat er een blijvende werkgelegenheid is in de ontwikkel, service en hogere technologie markt.
- Op brancheniveau moet veel energie worden gestopt in het voorlichten van cursisten over het werken in een bedrijfstak of sector.

Voorlichting, introductie en intake

- De voorlichting en introductie moet beter, dat blijkt uit de uitval uit het onderwijs. Deelnemers hebben vaak een verkeerd of onvolledig beeld van opleiding of beroep. Samenwerking met bedrijfsleven is daarom nodig
- De intake kan een evc-procedure zijn; breng dit instrumentarium onder bij het instroom management van een school.

Onderwijsuitvoering: algemene competenties

- Theoriecomponenten moeten zo veel mogelijk aansluiten op het praktijkonderwijs, zoals dat op enig moment aan de deelnemer wordt aangeboden. Daarbij moeten we natuurlijk wel voorkomen dat we alleen maar die dingen gaan doen die leerlingen/cursisten leuk vinden.
- Indien de algemene competenties gerelateerd worden aan de eigen beroepsopleiding cq het beroep, dan blijkt er meer begrip voor "de theorie" te ontstaan.

Onderwijsuitvoering: beroepsgerichte competenties

- De sleutel van competentiegericht onderwijs is gelegen in het feit dat de vaardigheden worden toegepast in een relevante werkomgeving; het bedrijfsleven speelt dus een niet weg te denken rol in het opleiden van mensen.
- Bij competentiegericht onderwijs zijn ook de beroepsspecifieke competenties van docenten en begeleiders van groot belang. Ook zij moeten een relatie met de beroepspraktijk hebben.
- Deelnemers leren de beroepsgerichte competenties het beste direct op de werkvloer; goede begeleiding is essentieel
- Beroepsgerichte competenties kunnen niet los beschouwd worden van algemene competenties als er echt wordt uitgegaan van de beroepspraktijk als referentiekader, daar gaan ze hand in hand. Beroepsgerichte competenties kun je oefenen op school maar echt leren in de praktijk

- Een vaste buffer van instructeurs / docenten aangevuld met een flexibele buffer van instructeurs docenten uit het bedrijfsleven zorgt, naast een beroepsgerichte impuls voor de deelnemers, voor een continue kennisuitwisseling tussen beroepsopleiding en bedrijfsleven.
- Door erkenning van werkervaring en scholing op de werkvloer kan een enorme impuls gegeven worden aan het niveau van bedrijven en branches, jong en oud slaat weer aan het leren als het bedrijf hiervoor een goede (scholings)structuur aangereikt krijgt.

Examinering en diplomering

- Voor cursisten moeten de exameneisen nauw aansluiten bij de eisen, die in de beroepspraktijk aan ze worden gesteld. Daarom moet examinering van theorie en praktijk geïntegreerd plaatsvinden
- Examinering dient gericht te zijn op effect van het geleerde, diplomering dus ook.

6.3 Effecten van publiek private samenwerking

Op basis van de verkregen informatie uit de cases en na gesprekken met diverse opleidingsmanagers hebben we uitspraken geformuleerd ter beoordeling van de samenwerkingsarrangementen. Het ging ons om de visie van professionals op voor- en nadelen van hun arrangement binnen het huidige bestel. Vinden de case managers dat publiek private samenwerking daadwerkelijk leidt tot beter beroepsopleiding.

Naar de stellige overtuiging van de case managers leiden de arrangementen waarin sprake is van publiek private samenwerking tot:

- een betere aansluiting van leertrajecten op de praktijk en een sterkere marktgerichtheid.
- een hogere motivatie van onderwijsdeelnemers.
- een vergroting van het rendement van de opleiding door een hoog percentage gekwalificeerde leerlingen t.o.v. een lagere uitval uit het onderwijs.
- veel aandacht voor de uitwisseling van kennis tussen docenten en medewerkers uit de branche zelf.
- een beter gebruik van de infrastructuur - locaties, equipment, materialen, personeel, van de branche waarvoor wordt opgeleid.
- een grotere variatie in het aanbod aan opleidingen.
- structureel onderzoek naar de tevredenheid van cursisten en afnemers van cursisten.

Verder geven de case managers aan dat de samenwerking met de partner voortkomt uit een strategische keuze van het management van de betrokken organisaties en niet berust op wettelijke regelingen of ad hoc beleid. De uitspraak dat publiek private samenwerking leidt tot vergroting van de doelmatigheid van de onderwijsuitgaven door het voorkomen van dubbele investeringen wordt slechts door een deel onderschreven. In het algemeen is sprake van sterk gescheiden geldstromen, waarbij de publieke gelden gebruikt worden voor publieke besteding en privaat geld gaat naar publieke en private uitvoering. Wel is een tendens zichtbaar waarbij uit overwegingen van billijkheid en doelmatigheid publiek gefinancierde instellingen een deel van hun budget reserveren voor private uitvoering.

De opleidingen in de gezondheidszorg hebben erg veel aandacht voor het onderdeel kwaliteitszorg. Dit kan worden opgemaakt uit de beschikbare gegevens en uit de beantwoording van de vraag over de monitoring van de deelnemerstevredenheid. Het project 'ander onderwijs' leidt er toe dat door het gebruik van maandelijkse vragenlijsten voor leerlingen er ook bij de opleidingen in de Techniek meer aandacht komt voor interne monitoring.

6.4 Financieringsbronnen

In de expertsessie is onderscheid gemaakt tussen publieke en private financieringsbronnen. Voor ons onderzoek is het relevant om te weten uit welke bronnen de geselecteerde opleidingen worden gefinancierd. We hebben daarbij zowel gekeken naar de huidige situatie als de gewenste in relatie tot de verschillende procesaspecten.

In de huidige situatie worden de arrangementen uit het onderzoek gemiddeld voor 58 % uit private bronnen gefinancierd en voor 42 % uit publieke, waarbij de kanttekening moet worden geplaatst dat er 1 casus voor 100 % privaat en 1 casus nagenoeg voor 100 % publiek gefinancierd wordt. Opvallend is dat de door onderwijsprofessionals gewenste situatie het spiegelbeeld laat zien, namelijk 58 % publiek en 42 % privaat. Gelet op de resultaten die met gemengde financiering worden bereikt ligt een koerswijziging voor de hand waarbij publieke bekostiging ook zou kunnen worden aangewend voor privaat-publieke onderwijsarrangementen. Daarbij dient de publieke bekostiging op zich voldoende te zijn voor het uitvoeren van het leerplan, maar niet voor aanvullende maatwerkaspecten. Door echter de publieke bekostiging in te brengen in een publiek-privaat arrangement, blijkt evenwel een aanzienlijk groter totaal budget voor het opleidingsarrangement te kunnen worden gerealiseerd, waarbij de private inbreng zich juist wél kan richten op de aanvullende maatwerkaspecten.

Een andere vraag betrof hoe de case managers de publieke en private middelen zouden verdelen over de procesaspecten. Dat leidde tot het volgende beeld:

Schema 3: door onderwijsprofessionals beoogde verdeling publieke en private middelen over procesaspecten

Procesaspecten	Publieke middelen	Private middelen	Gewogen %
Onderwijsuitvoering: beroepsgerichte competenties	28,2	34,9	30,9
Onderwijsuitvoering: algemene competenties	22,9	8,4	17,1
Examinering en diplomering	9,2	7,3	8,4
Onderwijsvernieuwing	17,9	22,9	19,9
Kwaliteitszorg	8,8	7,0	8,1
Voorlichting, introductie en intake	4,8	7,7	6,0
Marketing en Communicatie	3,5	9,3	5,8
Administratie	4,7	2,5	3,8

De verdeling tussen gewenste publieke en private inkomensbronnen en besteding kan ook nog worden geclusterd. Dan valt op dat aan directe onderwijsuitvoering in totaal 56,4 % van de middelen zouden moeten worden besteed, aan onderwijsvernieuwing en kwaliteitszorg 28 % en aan de overige 3 aspecten 15,6 %. Dit wensbeeld wijkt volgens de onderwijsprofessionals af van de bestaande praktijk in het gemiddelde ROC.

Wij beschikken niet over benchmark gegevens van ROC's uitgesplitst naar de bovengenoemde procesaspecten. Wel kan via de website van CFI informatie informatie worden verkregen met betrekking tot de mate waarin een aantal van de instellingen die met een casus in het onderzoek 'ander onderwijs' vertegenwoordigd zijn naast publieke financiering ook private financieringsbronnen weten aan te trekken. De laatst beschikbare gegevens betreffen het jaar 2002.

Schema 4: bestaande verdeling tussen publieke en private middelen bij betrokken ROC's;
Bron: CFI (jaar 2002)

Baten in percentages	Midden Brabant	Mondriaan	Nijmegen	ROC Utrecht	Nova	Zadkine	Benchmark
Rijksbijdrage OCW	74%	62%	76%	69%	76%	70%	70%
Overige overheidsbijdragen	13%	29%	10%	18%	15%	21%	19%
Examengelden	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Werk i.o.v. derden	3%	0%	8%	5%	0%	2%	3%
Overige baten	9%	9%	6%	8%	10%	7%	8%
Totaal Baten	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Uit deze gegevens komt naar voren dat de actuele situatie met betrekking tot de bekostiging van publieke BVE-instellingen sterk afwijkt van wat de onderwijsprofessionals, die in het kader van dit onderzoek zijn bevroegd, voor wenselijk houden. 89 % van de middelen blijkt rechtstreeks uit overheidsbijdragen te bestaan, ongeveer 3 % uit werk in opdracht van derden en 8 % overige baten.

7. Voorlopige conclusies, vragen en nieuwe dilemma's

Aan het onderzoek ligt de veronderstelling van de initiatiefnemende organisaties ten grondslag dat de invoering van concurrentie in het publieke stelsel zou kunnen leiden tot een verbetering van de responsiviteit, de kwaliteit en de doelmatigheid, van het beroepsonderwijs. Zij pleiten voor een meer open bestel.

Het onderzoek in het kader van het project "Ander Onderwijs" ging uitdrukkelijk niet over een *nieuw* bestel. In het onderzoek hebben we vooral gekeken naar *bestaande* vormen van publiek-private samenwerking in het MBO. Doel daarvan was om na te gaan of uit de ervaringen in deze arrangementen overwegingen kunnen worden afgeleid die een bijdrage kunnen leveren aan het "beleidsleren" met betrekking tot de mogelijkheden van een meer open bestel.

Met dit oogmerk hebben wij op basis van opvattingen van experts, vastgelegd in de bijeenkomst van 7 december 2004, een aantal "ex ante" beleidshypotheses geformuleerd. Deze zijn in hoofdstuk 3 uitgewerkt. In hoofdstuk 5 en 6 zijn de uitkomsten van het onderzoek op micro en meso niveau weergegeven. Op grond hiervan kan een confrontatie plaatsvinden tussen de "ex ante" geformuleerde stellingen en deze uitkomsten. Deze is hieronder opgenomen:

Responsiviteit / Strategie

- Het mogelijk maken van bekostiging van niet vrijblijvende publiek-private samenwerking via het publiek gefinancierde stelsel van onderwijs zal de innovatiekracht doen toenemen, waardoor een snellere aanpassing van het aanbod op de maatschappelijke vraag wordt bereikt. In aanvang zou het bij voorkeur moeten gaan om arrangementen die daadwerkelijk de keuzemogelijkheden en de concurrentie in het publieke bestel vergroten: arrangementen die een regionaal monopolie kunnen doorbreken of aanbieders van vernieuwende opleidingen.

Zowel op micro als meso niveau wordt meermalen geappelleerd aan de manier waarop het onderwijs in de onderzochte arrangementen aansluit op de beroepspraktijk. Vastgesteld kan worden dat de directe betrokkenheid van private partijen bij het onderwijs eerder leidt tot het kritisch bezien van het bestaande onderwijsaanbod, tot het aanpassen van de inhoud van het onderwijs en tot een betere begeleiding van de leerlingen in de praktijksituatie.

- Succesvolle publiek-private arrangementen vergen in ieder geval de volgende randvoorwaarden:
 - Onderwijsaanbod aan leerlingen op basis van een Persoonlijk Ontwikkelingsplan (hetgeen iets anders is dan "u vraagt, wij draaien")
 - Vervlechting van leerproces op school en in bedrijf, onder meer door intensieve (kennis) uitwisseling en samenwerking van docenten en professionals in bedrijven
 - Vasthouden aan maatschappelijke taakstellingen van het beroepsonderwijs op het gebied van algemene competenties
 - Cultuurverandering binnen de publieke instellingen om adequaat op de private markt te kunnen opereren

Met name de onderwijsprofessionals wijzen op de noodzaak van het invullen van randvoorwaarden in de richting van Persoonlijke Ontwikkelingsplannen (POP's) voor leerlingen, de uitwisseling van medewerkers en het vasthouden aan maatschappelijke taakstellingen. De wens om te komen tot een vervlechting van de onderwijs- en de bedrijfssituatie wordt uitdrukkelijk gedeeld door de leerlingen. Daar waar sprake is van een ervaren scheiding tussen leren op school en leren in de praktijk wordt gepleit voor een andere, meer praktijkgerichte invulling.

Kwaliteit

- In een onderwijsmarkt waarin ruimte is voor bekostiging van publiek-private onderwijsarrangementen, zullen aanbieders meer concurreren om de gunst van de deelnemer of het bedrijf. Dit leidt ertoe dat hun curriculum beter zal aansluiten op de vraag van de deelnemer of het bedrijf, zowel naar het soort opleiding als naar de didactische vorm. Hiermee wordt meer kwaliteit geboden.

In ons onderzoek heeft samenwerking centraal gestaan en is minder gekeken naar mogelijke effecten van concurrentie. Bij het onderdeel responsiviteit hebben we al opmerkingen gemaakt over de voordelen van publiek-private samenwerking in de zin van een betere aansluiting op ontwikkelingen. Uit gesprekken met het management van opleidingsinstellingen blijkt dat men zich op dat niveau wel degelijk bewust is van de effecten van bekostiging van andere onderwijsarrangementen. In die gesprekken geven met name de publieke partijen uit onze arrangementen aan dat zij niet bang zijn voor concurrentie als de condities gelijk zijn. Maar men prefereert samenwerking boven concurrentie. Daarnaast geven zij aan, dat zij al een aantal jaren met vernieuwing bezig zijn. Inhoudelijke vernieuwing, maar ook de introductie van nieuwe leer- en werkvormen.

- Het toelaten tot het publieke bestel en het toezicht op de kwaliteit van opleidingen is een overheidstaak, waarbij de toetsing vooral betrekking moet hebben op de mate waarin deelnemers competenties verwerven, die het hen mogelijk maken gedurende hun beroepsleven “mee te groeien” met ontwikkelingen in het beroep, in de markt en in de samenleving.

Over deze stelling wordt door de professionals heel uiteenlopend gedacht. Een deel geeft aan dat men in samenspraak met de betrokken branches heel goed in staat is om zelf te bepalen welke opleidingen worden aangeboden en de kwaliteit van het onderwijs te bewaken. Met name private opleidingen, maar ook innovatieve publieke instellingen geven de voorkeur aan het hanteren van eigen kwaliteitssystemen boven een naar bureaucratisering neigend systeem. In dat opzicht hebben wij geconstateerd dat publiek bekostigde instellingen op het gebied van effectieve kwaliteitszorg nog wel het een en ander kunnen leren van private instellingen.

Een tegengeluid is dat zonder regulering er al snel sprake zal zijn van wildgroei, waardoor de leerling al snel het spoor bijster zal zijn.

Financiering

- Meer maatwerk, meer variatie in opleidingen, nieuwe onderwijsmethoden, meer autonomie en flexibiliteit voor instellingen met betere kwaliteitszorgsystemen bieden perspectief op een hoger rendement van het onderwijs en een betere aansluiting van opleidingen op de arbeidsmarkt. De bekostigingssystematiek dient hierin derhalve te voorzien

Zowel leerlingen als bedrijven vragen om maatwerk en meer variatie in het aanbod. Het gaat daarbij niet alleen om de aard en de inhoud van de opleiding, maar ook nadrukkelijk om het aansluiten op leerstijlen en -mogelijkheden van leerlingen. Teveel talent gaat verloren door een eenzijdig gebruik van werkvormen en een slechte organisatie van het leerproces. Meer autonomie is noodzakelijk om de ruimte te creëren voor een regionale inkleuring van het onderwijs, waarbij rekening kan worden gehouden met de behoefte aan flexibiliteit.

Het beeld bestaat dat de bestaande randvoorwaarden binnen het huidige bestel al voldoende mogelijkheden bieden voor het aanbrenge van meer variatie, waaronder met name publiek-private samenwerking.

- Bij experimenten met arrangementen met niet vrijblijvende publiek-private samenwerking moeten onderwijsinstellingen private financiering en overheidsbekostiging op een verantwoorde en transparante wijze kunnen combineren, waarbij de rechtmatigheid en deugdelijkheid van de

besteding op basis van vooraf geformuleerde, heldere criteria kunnen worden getoetst. Een randvoorwaarde om op een vrije opleidingsmarkt te kunnen concurreren is dat ook de arbeidsvoorwaarden op onderwijsinstellingen marktconform moeten kunnen zijn.

Onze conclusie is dat in het beroepsonderwijs in ruime mate ervaring wordt opgedaan met allerlei vormen van uitbesteding van onderdelen van het onderwijsproces. Veel kan binnen de bestaande regelgeving, hoewel voortdurend de vrees bestaat dat wat gedacht was binnen de wettelijke kaders te passen toch weer in een grijs gebied terecht komt. Iets dat alle bij de uitvoering van dit onderzoek betrokken professionals verre van zich wensen te houden. In dat opzicht geeft de notitie Helderheid al de nodige handvatten.

Uitbreiding onderwijsbudget

Overigens heeft ons onderzoek, waar het gaat om de financieringsbronnen, nog een ander interessant gegeven opgeleverd. De vergelijking tussen de bekostiging van ROC's enerzijds en gemengde financiering van 'onze arrangementen' levert een sterk afwijkend beeld op. De inkomsten van ROC's zijn voor 89 % afkomstig van de overheid, terwijl onze arrangementen gemiddeld 42 % publiek worden gefinancierd en 58 % privaat. In deze projecten gaat het, anders gezegd, er dus niet om dat private partijen kunnen mee eten uit de publieke "ruif". Wat wel aan de orde is, is dat door het toelaten van private inbreng in het onderwijsarrangement, er mogelijkheden ontstaan voor het aantrekken van private financieringsbronnen en daarmee tot een substantiële vergroting van het totaal aan middelen dat beschikbaar is voor onderwijsdoeleinden.

Voorlopige conclusie

Uit het onderzoek op micro en meso niveau trekken we de voorlopige conclusie dat niet vrijblijvende publiek-private samenwerking in het beroepsonderwijs leidt tot positieve effecten op de volgende punten:

- Een betere aansluiting op de praktijk
- Een sterkere marktgerichtheid
- Een vergroting van het rendement door een lagere ongediplomeerde uitstroom
- Een grotere kennisuitwisseling tussen docenten en medewerkers uit de branche
- Een beter gebruik van de beschikbare infrastructuur
- Een grotere variatie in het onderwijsaanbod
- Een betere verdeling van de beschikbare middelen over de primaire en secundaire onderwijsprocessen.
- Een vergroting van het totaal voor onderwijs beschikbare budget door private bijdragen naast de publieke bijdrage.

Er is op grond hiervan ruimte voor de conclusie dat publiek private samenwerking en als vervolg daarop een meer open bestel positieve effecten zal hebben op responsiviteit, kwaliteit en doelmatigheid van het onderwijs in de BVE-sector.

Vragen en dilemma's

Bij de bovenstaande conclusies kunnen nog een aantal nadere vragen en dilemma's worden geformuleerd. Deze zijn grotendeels geformuleerd tijdens de sessie die op 15 juni heeft plaatsgehadt met de onderwijsprofessionals, met als uitdrukkelijk oogmerk om ze voor te leggen aan het expertpanel.

1. Responsiviteit en Kwaliteit

Ten aanzien van responsiviteit en kwaliteit komen vanuit het onderzoek de volgende aanvullende vragen naar voren:

- Hoe lossen we het probleem op van het aanwezig zijn van voldoende gekwalificeerde coaches. Is het een optie om hier oudere werknemers voor in te schakelen? Welke mogelijkheden zien experts voor het opleiden van coaches
- Mag het onderwijs zijn 10% professionaliseringsbudget voor deze coaches inzetten?
- Mag het onderwijs 20% aan innovatie besteden of moeten ze dat?
- Is het mogelijk dat de huidige manier van zeer gedetailleerde eindterm definiëring wordt losgelaten waardoor er ruimte ontstaat om individuele aanpassingen mogelijk te maken?
- Hoe zorgen we ervoor dat de aandacht voor de kwaliteit van het nieuwe onderwijs, het "leren leren", niet leidt tot ongeleid leren.

2. Bekostiging en regelgeving

In dit kader kunnen de volgende specifieke vragen worden geformuleerd:

- Welke voorwaarden dienen te worden vervuld om in aanvulling op de publieke bekostiging door private medefinanciering te komen tot een sterk verhoogd totaal budget ten behoeve van het onderwijs door publiek-private samenwerking.
- Hoe kan d.m.v. de bekostigingsmethodiek de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven worden verbeteren?
- Hebben experts suggesties welk percentage van het budget maximaal aan overhead besteed mag worden? ⁷
- Welke adviezen hebben de experts aan de overheid om te komen tot versimpeling van de regelgeving en verkleining van de beheersdrang richting beroepsonderwijs.
- Bij een nieuw onderwijs concept (Competentie gericht onderwijs) behoort een bekostigingsstelsel dat geënt is op dat concept. Hoe zou dat onderwijs in de nabije toekomst bekostigd moeten worden? Denk er daarbij aan dat zowel de maatschappelijke behoefte aan minder dropouts en de behoefte van het bedrijfsleven aan goed opgeleid personeel, ondersteund worden door een structurele financiering
- Onder welke voorwaarden kunnen private instellingen die een CREBO-erkenning (diploma-uitgifte) hebben ook recht doen gelden op een (gedeelde) OC&W bekostiging
- Wat is de reactie op de volgende stelling: De kwaliteit van het onderwijs is bepalend voor de mate van publieke bekostiging en die bekostiging is dus variabel.
- in het huidige systeem zijn bijdragen van het bedrijfsleven (bijv. bij BPV en onderwijs vernieuwing) min of meer vanzelfsprekend, kan professionalisering en verzakelijking van de relatie (school koopt in bij bedrijfsleven) een volgende stap of moet het direct via het bedrijfsleven lopen

⁷ Uit ons onderzoek kwam naar voren dat in de huidige praktijk in ROC's een groot deel van het budget niet wordt aangewend voor het primaire onderwijsproces, dan wel voor onderwijsvernieuwing.

8. De visie en reflectie van experts op de onderzoeksresultaten

Overeenkomstig de onderzoeksopzet is het onderzoek afgesloten met een tweede expert bijeenkomst. Deze was bedoeld om de onderzoeksresultaten te bespreken, waar nodig van kritische kanttekeningen te voorzien en ten slotte om te reflecteren op de voorlopige conclusies, zoals deze uit het onderzoek naar voren zijn gekomen.

Het tweede expertpanel heeft plaatsgevonden op 13 september 2005 bij FME-CWM te Zoetermeer. Aan de bijeenkomst hebben een 12-tal experts deelgenomen die zich gebogen hebben over de conclusies, vragen en dilemma's.

De experts hebben vooraf aangegeven dat de uitspraken op basis van dit onderzoek met de nodige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd en gepresenteerd, omdat de onderzochte populatie slechts een beperkte deelverzameling van het totale MBO bevat. Er is sprake van een oververtegenwoordiging van technische opleidingen, die zich deels in een specifieke markt bevinden. Verder geeft men aan dat er geen sprake is van een eenduidig beeld. De cases zijn stuk voor stuk voorbeelden van geslaagde publiek-private arrangementen, maar kunnen op basis van deze arrangementen ook uitspraken worden gedaan over die situaties, waarin de samenwerking in vergelijkbare situaties uiteindelijk niet tot stand kon worden gebracht?

Urgentie

De experts delen in het algemeen de conclusie dat de onderzochte arrangementen laten zien dat er sprake is van een grotere responsiviteit. De directe betrokkenheid van bedrijven wijst op een sterk gevoelde urgentie voor innovatie, voor een inhoudelijke aanpassing van het onderwijs. Daarbij moet volgens de experts overigens niet uit het oog worden verloren dat als het om innovatie gaat het publieke onderwijs het accent meer legt op didactische vernieuwing. Een andere kanttekening van experts is dat er soms sprake is van een snelle aanpassing van het publieke aanbod op een nieuwe vraag, maar dat men dan weer verzuimt om te saneren als de vraag weer afneemt, hetgeen op zijn beurt natuurlijk opnieuw duidt op een gebrek aan responsiviteit. Dat leidt tot een versnippering van het aanbod en verlies aan kwaliteit. Grosso modo gelden de uitspraken over responsiviteit ook voor de hypothesen m.b.t. kwaliteit.

Maatwerk

Op het gebied van responsiviteit en kwaliteit is grote winst te behalen door het in het stelsel brengen van prikkels die publiek-private en privaat-publieke samenwerking stimuleren. Opvallend daarbij is dat de experts aangeven dat bekostiging niet de eerste drijfveer is. In hun ogen is het eerder genoemde gevoel voor urgentie dat in succesvolle branches een grote rol heeft gespeeld, bepalend voor de mate waarin innovaties kunnen worden doorgevoerd. M.b.t. het doen van uitspraken over het al dan niet bieden van maatwerk is men terughoudend. Men zou dit sterk willen laten afhangen van de lokale behoefte en mogelijkheden. Daarbij houden zij de professionals voor dat maatwerk eerder moet worden gezien als behoefte aan een zekere mate van flexibiliteit, dan aan een onderwijsaanbod per individuele onderwijsconsument.

Markten

Vervolgonderzoek zou inzicht moeten bieden in welke mate de verschillende marktsegmenten beïnvloed zouden kunnen worden door aanpassingen in de bekostigingssystematiek. In de panelpresentatie zijn globaal 4 verschillende marktsituaties onderscheiden:

1. publiek onderwijs
2. privaat onderwijs
3. publiek private samenwerking (zoals in de cases naar voren komt)
4. specifieke markten -
 - a. branches en opleidingsfondsen als belangrijke stakeholder

b. dominante bedrijven als stakeholder

Bekostiging

Hoewel bekostiging niet de belangrijkste drijfveer wordt geacht is de discussie zowel in de overlegtafels als plenair sterk gedomineerd door bekostigingsvragen. De experts komen vrijwel unaniem tot de conclusie dat het brengen van prikkels in het bekostigingsstelsel zal leiden tot vergroting van de responsiviteit en de kwaliteit van het middelbaar beroepsonderwijs. Daarbij zijn enkele interessante varianten genoemd:

1. Het invoeren van een toereikende basisbekostiging voor opleidingen. Op basis hiervan kunnen instellingen zelf bepalen een (eventueel hogere) marktprijs bepalen in relatie tot een meerwaarde boven de basiskwaliteit zoals deze is vastgelegd in de eindtermen, zorgdragen voor aanvullende inkomsten. Deze marktprijs kan zowel door de consument als door afnemende bedrijven worden betaald. De basisbekostiging zou geen onderscheid moeten maken tussen publieke of private organisaties. Het succes van de opleiding wordt uiteindelijk door de vraag ernaar bepaald.
2. Het rechtstreeks bekostigen van bedrijven en branche organisaties, voor hun inspanningen om leer-werkplekken aan te bieden en te verzorgen.
3. Het invoeren van vouchers. Daarbij wordt wel opgemerkt dat deze vouchers niet zozeer bedoeld zijn in het initiële traject, maar meer voor het post-initiële traject.
4. Een geliberaliseerde onderwijsmarkt, waarbij het invoeren van concurrentie tussen private en publieke instellingen op het terrein van educatie tot voorbeeld strekt. Deze ingreep heeft tot een schokeffect geleid, waarbij nu heel nadrukkelijk gekeken wordt naar het rendement van de opleiding, de aansluiting op de vraag van de deelnemer / consument.

Bovenstaande, niet uitputtende, opsomming geeft aan dat de experts ondanks hun uiteenlopende achtergrond en belangen, duidelijke mogelijkheden zien voor aanpassingen van het bestel in de richting van verdergaande, niet vrijblijvende publiek-private samenwerking.

Macro-doelmatigheidstoets

Een ander aspect waarover de experts het unaniem eens zijn is dat de macro-doelmatigheidseisen geen rol zouden moeten spelen bij het bepalen van het onderwijsaanbod. Er is geen geslaagde casus aan te wijzen, waarbij op basis van voorspelde behoeften of overschotten regulerend is opgetreden. Voorspelde tekorten bleken omgeslagen in overschotten en overschotten in tekorten. De dynamiek van de markt en het steeds kort-cyclischer karakter van bewegingen maken het doen van voorspellingen uiterst hachelijk. De macro-doelmatigheidstoets wordt dus niet relevant geacht voor de bekostiging.

Noodzaak van vervolgonderzoek

De experts geven aan dat op basis van de onderzoeksresultaten en ter voorbereiding op eventueel verdergaande stappen naar een meer open bestel allereerst vergelijkbaar onderzoek dient te worden uitgevoerd naar andere cases, dan de in het algemeen succesvolle voorbeelden van publiek-private samenwerking, die in het kader van dit onderzoek zijn beschouwd. Daarbij adviseren zij op voorhand dat de volgende onderzoeks-opdrachten en bijbehorende onderzoeksvragen kunnen worden meegenomen:

1. Analyseer de bestaande regelgeving; hoe flexibel moet je daarmee kunnen omspringen? Waar verhindert de bestaande regelgeving de totstandkoming van publiek-private samenwerking?
2. Hoe gaan PPS-arrangementen om met de integratie van theorie en praktijkleren?
3. Regel met mate en doe dat vooral lokaal. Welke effecten hebben veranderende regels op de lokale onderwijsomgeving?
4. Kun je kortlopend maatwerk via bestaande private aanbieders realiseren?

5. Welke factoren belemmeren PPS-arrangementen als er wel sprake is van een gevoel van urgentie bij de branche, of bedrijven. Onderzoek waarom samenwerking niet tot stand komt of mislukt.
6. Doe onderzoek naar het instrumentarium voor bekostiging. Welke prikkels bevat het huidige systeem en in welke mate kunnen nieuwe prikkels concreet zorgen voor een grotere responsiviteit en kwaliteit?
7. De grootste belemmerende factor voor een fundamentele aanpassing van het beroepsonderwijs aan de vraag wordt gevormd door de docent. Prikkels in de bekostiging moeten mede gericht zijn op de docent als belangrijkste actor in het verbeteringsproces.

9. Conclusies en aanbevelingen

9.1 Conclusies

Het onderzoeksproject 'ander onderwijs' vindt zijn oorsprong in het pleidooi van de werkgeversorganisaties en PAEPON dat publiek-private samenwerkingarrangementen in het beroepsonderwijs voor overheidsbekostiging in aanmerking moeten kunnen komen ter bevordering van de responsiviteit en kwaliteit en doelmatigheid van het beroepsonderwijs. In dit verband hebben zij gewezen op de mogelijkheden van een 'meer open bestel'.

Het doel van het onderzoek was om vast te stellen wat de resultaten voor wat betreft responsiviteit, kwaliteit en doelmatigheid zijn van publiek-private samenwerkingsarrangementen, zoals deze nu al in het middelbaar beroepsonderwijs bestaan. Het onderzoek kan getypeerd worden als 'kwalitatief-empirisch'. Empirisch was het omdat het ging om het vinden van indicaties over de prestaties van publiek-private samenwerking in de praktijk van zestien cases, met als doel het systematisch verzamelen van ervaringen van onderwijsdeelnemers van onderwijsprofessionals. Kwalitatief was het omdat enerzijds het totaal aantal cases dat beschouwd is te gering is om statistisch verantwoorde conclusies te trekken en omdat anderzijds - door de reflectie van de experts - tot een intersubjectieve toetsing van het empirisch onderzoek is gekomen.

Voor de typering van de verschillende cases is gebruik gemaakt van het onderwijs-procesmodel, dat in paragraaf 2.3 is opgenomen. De zestien onderzochte cases verschillen ten opzichte van elkaar naar de verdeling van publieke dan wel private "invulling" van de in dit model onderkende subprocessen.

Een eerste inhoudelijke conclusie die op grond van dit beperkte veldonderzoek kan worden getrokken is dat op basis van een zestiental cases er duidelijke gronden zijn voor de stelling dat niet vrijblijvende publiek-private samenwerking in het middelbaar beroepsonderwijs leidt tot responsiever, beter en doelmatiger beroepsonderwijs. In de in het kader van dit veldonderzoek bestudeerde cases zijn, zoals in hoofdstuk 7 al aangegeven, positieve effecten vastgesteld op o.m. de volgende punten:

- Een betere aansluiting op de praktijk
- Een sterkere marktgerichtheid
- Een vergroting van het rendement door een lagere ongediplomeerde uitstroom
- Een grotere kennisuitwisseling tussen docenten en medewerkers uit de branche
- Een beter gebruik van de beschikbare infrastructuur
- Een grotere variatie in het onderwijsaanbod

De tweede belangrijke conclusie is dat in de onderzochte cases sprake was van een aanzienlijke inbreng van middelen ten behoeve van het onderwijs vanuit private bronnen, in aanvulling op de financiering vanuit publieke middelen. Er is derhalve aanleiding om te veronderstellen dat intensievere, niet vrijblijvende, publiek-private samenwerking in het MBO kan leiden tot een vergroting van het totaal aan middelen dat beschikbaar is voor beroepsonderwijs (life long learning). Hiermee kan een belangrijke bijdrage worden geleverd aan de realisering van de 'Lissabon'-doelstellingen op dit punt.

Een derde conclusie is van methodologische aard. In ons onderzoek lukte het niet steeds om effectief de werelden van de leerlingen/deelnemers, van de onderwijs-professionals en van de experts met elkaar in verband te brengen. Op elk van deze niveaus is een aantal - op zich interessante - bevindingen als rafelranden blijven liggen, omdat ze op de andere niveau's niet werden opgepikt. Enerzijds slaat deze constatering terug op de opzet van het onderzoek, waaronder met name ook de beperkte tijd die er was in de sessies voor professionals en experts om te

reflecteren. Anderzijds zijn kennelijk de begrippen en concepten die deelnemers, professionals en experts hanteren zo verschillend, dat ze niet in een sessie van beperkte omvang effectief op elkaars vraagstukken kunnen ingaan. Dit gebrek aan een gemeenschappelijke taal en referentiekader kan een verklaring zijn voor de beperkte respons van het middelbaar beroepsonderwijs op kritiek ten aanzien van responsiviteit, kwaliteit en doelmatigheid.

Concreet vonden wij de volgende voorbeelden van “disconnects” :

- De leerlingen/deelnemers geven aan dat zij niet zo geïnteresseerd zijn in onderwijsvernieuwing en dat ze weinig moeite hadden om informatie te krijgen over de opleiding van hun keuze, die vooral bepaald blijkt door de regionale arbeidsmarkt en door ervaringen van vrienden en bekenden. Deelnemers blijken voorts vaak grote moeite te hebben met de theorie-component van de opleiding en hebben juist erg veel waardering voor de praktijkcomponent. Een specifiek punt van aandacht is het in het onderzoek vastgestelde gebrek aan “taligheid”, waardoor deelnemers het betrekkelijk moeilijk vonden om op eenvoudige vragen in het kader van dit onderzoek antwoorden te formuleren.
- In hun reflectie op deze uitkomsten blijven onderwijsprofessionals juist een nadruk leggen op onderwijsvernieuwing, marketing en communicatie. Aanknopingspunten voor het versterken van de band tussen praktijk en theorie zijn nauwelijks verkregen, evenmin als suggesties voor de oplossing van de taalproblemen. Wel kwamen de onderwijsprofessionals met een aantal belangwekkende statements en vragen die zij graag wilden voorleggen aan de experts.
- De experts kwamen niet of nauwelijks tot reflectie op de door de deelnemers aangedragen punten. Dat gold ook voor de lijst van vragen die de professionals hadden aangedragen voor nadere reflectie door de experts.

9.2 Aanbevelingen

De hierboven aangeduide conclusies ondersteunen de stelling dat een uitbreiding van het aantal arrangementen van niet-vrijblijvende publiek-private samenwerking kan leiden tot versterking en verbetering van het middelbaar beroepsonderwijs. Positieve effecten mogen worden verwacht op de responsiviteit, de kwaliteit en de doelmatigheid van het onderwijs.

Daarnaast is vastgesteld dat in deze arrangementen aanvullend op de publieke financieringsbron ook private financieringsbronnen beschikbaar zijn gekomen, zodat het totale beschikbare budget voor het mbo in de onderzochte cases is gestegen. Interessant hierbij is dat de door ons onderzochte cases in die zin specifiek waren dat het initiatief voor deze arrangementen van private zijde is gekomen. Hieruit zou wellicht meer in het algemeen kunnen worden afgeleid, dat in het geval het initiatief voor niet-vrijblijvende publiek-private samenwerking van private zijde wordt genomen en er dus feitelijk sprake is van privaat-publieke arrangementen, de kans groter is dat een dergelijke budgetvergroting kan worden gerealiseerd. Mede in het licht van de ‘Lissabon’ -doelstellingen is dit een interessant gegeven.

De belangrijkste aanbeveling die uit dit onderzoek voortvloeit is dan ook dat het middelbaar beroepsonderwijs gediend is met een uitbreiding van het aantal arrangementen van niet-vrijblijvende publiek-private samenwerking.

Ten aanzien van de inrichting en vormgeving van deze arrangementen zijn er evenwel verschillende vragen die nader onderzoek vergen.

De experts hebben in dit kader de volgende vragen geformuleerd:

1. Analyseer de bestaande regelgeving; hoe flexibel moet je daarmee kunnen omspringen? Waar verhindert de bestaande regelgeving de totstandkoming van publiek-private samenwerking?
2. Hoe gaan PPS-arrangementen om met de integratie van theorie en praktijkleren?

3. Regel met mate en doe dat vooral lokaal. Welke effecten hebben veranderende regels op de lokale onderwijsomgeving?
4. Kan kortlopend maatwerk via bestaande private aanbieders worden gerealiseerd ?
5. Welke factoren belemmeren PPS-arrangementen als er wel sprake is van een gevoel van urgentie bij de branche, of bedrijven? Onderzoek waarom samenwerking niet tot stand komt of mislukt.
6. Doe onderzoek naar het instrumentarium voor bekostiging. Welke prikkels bevat het huidige systeem en in welke mate kunnen nieuwe prikkels concreet zorgen voor een grotere responsiviteit en kwaliteit?
7. De grootste belemmerende factor voor een fundamentele aanpassing van het beroepsonderwijs aan de vraag wordt gevormd door de docent. Prikkels in de bekostiging moeten mede gericht zijn op de docent als belangrijkste actor in het verbeteringsproces.

Voorts dient bij de vormgeving van de uitbreiding van het aantal niet-vrijblijvende publiek-private arrangementen te worden nagedacht over een positionering van deze arrangementen op de volgende inrichtingsdimensies:

- Marktstrategie: kiezen voor een breed aanbod versus aanbod t.b.v. gespecialiseerde markten, harmoniemodel of concurrentie in de markt.
- Onderwijsorganisatie: toegespitst op een schoolsituatie of toegespitst op een bedrijfssituatie
- Personeel: semi-ambtenaar versus personeel met een privaatrechtelijke status
- Procedures: normatief vastleggen versus zelfregulering
- Middelen: baten vanuit het rijk versus baten uit private bronnen

Zoals hiervoor al gezegd is kan uit het onderzoek – binnen de beperkingen van de onderzoeksopzet – worden geconcludeerd dat er belangrijke positieve effecten verwacht mogen worden van een uitbreiding van het aantal arrangementen van niet vrijblijvende publiek-private samenwerking. Het Ministerie van OCW wordt derhalve aanbevolen deze uitbreiding, die binnen de bestaande regelgeving mogelijk is, te bevorderen.

De initiatiefnemers van dit onderzoek achten dit een belangrijke ontwikkeling. Op langere termijn zien zij verdergaande mogelijkheden. Zij constateren dat waar private partijen initiatieven hebben genomen tot niet vrijblijvende publiek-private samenwerking, naast financiering vanuit de publieke middelen aanvullende financiering vanuit private bronnen blijkt te kunnen worden gerealiseerd. Dit doet de initiatiefnemers vermoeden dat een bestel waarbij private partijen niet alleen in uitvoerende zin betrokken zijn, maar in een aantal gevallen ook de regie op het onderwijsproces kunnen voeren, kan leiden tot een substantiële vergroting van het totaal van de voor het onderwijs beschikbare middelen.

Meer niet vrijblijvende publiek-private samenwerking in het MBO leidt tot vergroting van kwaliteit responsiviteit en doelmatigheid van dat onderwijs. Het biedt ook kansen om aanvullend op publieke financieringsbronnen extra private financieringsbronnen aan te boren. Kortom: het vormt een directe bijdrage aan het verder verbeteren van het opleidingsniveau van de Nederlandse beroepsbevolking en daarmee op het realiseren van de beleidsambitie van ons land om voorop te lopen bij het realiseren van de 'Lissabon'-doelstellingen.

Bijlage 1: Lijst van personen die in het kader van het project 'Ander Onderwijs' betrokken zijn geweest.

Stuurgroep

De aansturing van het project was in handen van een stuurgroep waarin de volgende personen zitting hadden:

H. Koole	VNO-NCW (voorzitter)
Ch. Renique	VNO-NCW
W. Berentsen	FME-CWM
A. Bakker	PAEPON
R. Smits	NVZ

Kickoff meeting - Lijst van aanmeldingen

Voor de kick-off van het project op 14 oktober 2004 waren de volgende personen aangemeld, c.q. aanwezig:

J.N.P. Scholten	Tetrix Bedrijfsopleidingen
P Wemmers	IHC Holland
Frans de Vreede	Fokker Services B.V.
Mannien	St. Vakopleiding Metaal West-Brabant
P.J.M. Verkuijden	Middelbare Vakopleiding Metaal
K. Koops	Friesland College
T. van Erp	Vakopleiding Metaal Nijmegen
M. ten Dolle, Wanders, Goudswaard	POC Gelderland
mw. Blom-van der Laan	Reinier de Graafgroep
Van Zoelen, Wendt	Mondriaan Onderwijsgroep
mw. Van der Dussen, mw. Egberts	ROC A12
P. den Hollander	Elsevier opleiding & advies
mw. Everts-van Driel	ROC Zadkine
Hans Becking	Werk en vakmanschap
Jos van Erp	Stork Mobiel
M.J. Kuijpers	LOI
Martin van Grieken	VTOC
R. Smit	FME
mw. Visser	Diosynth
Mark Duthler	Hogeschool TIO
Karin Schuman	VNTF
H. van Baaren	Technocentrum Amsterdam
G. Jägers	Corus Training Centre
mevrouw F. Bont	Koninklijke Horeca Nederland
W.M. Sjouke	Open Leren Centrum KleefseWaard BV
drs. B. van Eggelen	WENB
mw. Van Heemst	Instituut Nolos
mw. E. Burggraaf	Regio College
P. Ewalds	Uneto-VNI
mw Pel	Paepon
dhr Abers	Abers
dhr. Hulscher	Kjenning
Dhr. V.F. Keulen	Stg. GO

Expertmeetings

Tijdens de expertmeetings, die zijn gehouden op 14 oktober 2004 en 13 september 2005 waren de volgende personen aanwezig:

A.M.C. van Wieringen	Onderwijsraad
J. Claessen	Cinop
P. Velthuysen	BVE Raad
R. Martinot	Colo
A. de Graaf	HBO Raad
J. van der Horst	HPBO
D. van Delft	HPBO
M. Bruin	Kennisnet
P. Smets	Smets+Hover
H. Vink	Jong ondernemen
C. van Laere	Senternovem
R. Bronneman	SCP
L. Hoffman	RWI
B. Broerse	Min. OCW
M. Bos	Min OCW
E. de Ruijter	Inspectie van het onderwijs
Y. Moerman	Koning Willem I College
M. Creemers	KCE
G. Oggel	Hoofdbedrijfschap ambachten (HBA)
L. Nieuwenhuis	Universiteit Twente
J. Verkroost	Onderwijsinspectie
M. Schoon	Ministerie van Justitie
C. Geldof	HBO-Raad
M. Dashorst	BVE Raad

Sessie met professionals

Tijdens de bijeenkomst met de onderwijsprofessionals, die is gehouden op 15 juni 2005 waren aanwezig de volgende personen

dhr. J. van Erp	HiTechs (v/h Stork Mobiel)
mw. K.D. Schuman	VNTF
mw. J. Bos	Reinier de Graaf Gasthuis
dhr. G. de Kinkelder	Smeot
dhr. B. van Eggelen	O&O Fonds ENb
mw. A. van Noort	LOI
dhr. W. v.d. Brink	Corus
dhr. V. Tollens	IHC
dhr. K. Rijke	Nova College
dhr. G. Markus	Bedrijfstakschool Anton Tijdink
dhr. M. Godschalk	ROC Zadkine
dhr. G.J. van de Velde	ROC Zadkine contract (ZCA)
Dhr. J.W. van Huizen	ROC A12
mw. C. de Heer	NSCU
dhr. T. Timmermans	NSCU

Projectorganisatie

De projectorganisatie bestond uit de volgende personen:

N. Boerma	Management Centrum - projectleiding
A. van der Niet	Management Centrum - procesbegeleiding
A. de Jonge	Management Centrum - projectondersteuning
M. Markhorst	Markhorst Management - projectondersteuning
Y. Markhorst	Markhorst Management - projectondersteuning
H. de Boer	VNO-NCW - projectondersteuning

Bijlage 2: Cases en casemanagers

Duaal leren op MBO+-niveau	Stork Mobiel	Jos van Erp
Tapijndustrie - leren op de werkvloer	VNTF, Vereniging van Nederlandse Tapijtfabrikanten	mw. Drs. K.D. Schuman
Topklinische verpleegkundige	Mondriaan Onderwijsgroep / Reinier de Graaf Gasthuis	René Kooter, Bea Blom en Joke Bos
Hoogspanning	Siemens Nederland	Bert Jacques / Chris Bongaerts
MTS Plus Competentieverricht leren in bedrijven	ROC van Amsterdam - Technocentrum	G. van de Wetering
Beroepstaak gestuurd leren in de verspaning	SMEOT	Gerard de Kinkelder
Bedrijfsspecifiek opleiden in de detailhandel	ROC A12	Jeanette Egberts
POC Gelderland: bedrijfsschool voor de metaal	ROC A12	Jeanette Egberts - uitvoerd M. ten Dolle
CLIB Energie	O&O Fonds ENb	Bart van Eggelen
Operatiekamer Verpleegkundige	VU Medisch Centrum Amstel Academie	Drs. A.R.J. Kleijn - uitvoering H. Timmerman
Regionaal Opleidingsbedrijf	Stichting ROI	Drs. H. Kaspers
Installatietechniek	Elsevier Bedrijfsopleidingen / ROC	Hermine Dekkers
Koudetechniek	Zadkine	
Corus - Competentieverricht Opleiden in de bedrijfsomgeving	Corus Services IJmuiden/Corus Training Centre/MTS Plus	Wim van den Brink
ROC Cuijk	Stichting ROC Cuijk	Ton van Erp
Diverse verpleegkundige opleidingen bij de LOI	LOI	Mr. M.J. Kuipers -uitvoerend: mw. A. van Noord